

Univerzita Karlova

Husitská teologická fakulta

Lesní mateřské školy v České republice v evropském kontextu

Forest Kindergartens in the Czech Republic in the European Context.

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Autor:

doc. PhDr. Miroslava Váňová, CSc.

Nikola Schejbalová

Praha 2017

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Miroslavě Váňové, CSc., vedoucí bakalářské práce za její cenné rady a odborné vedení. Johaně Passerin, místopředsdkyni Asociace lesních mateřských škol, za nahlédnutí do zpráv pořízených při návštěvách zahraničních LMŠ a také Haně Doležalové, kolegyni z LMŠ, která mne inspirovala v mnoha ohledech.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem „Lesní mateřské školy v České republice v evropském kontextu“ zpracovala samostatně, pod vedením vedoucího bakalářské práce. Uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu. Dále prohlašuji, že uvedená práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. 6. 2017

Nikola Schejbalová

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na historii, vývoj a denní režim lesních mateřských škol v České Republice a v Evropě. Zabývá se jejich vlastnostmi a charakterizuje jednotlivá zařízení. Snaží se nalézt rozdíly v konceptech lesních mateřských škol v evropských zemích.

Annotation

The bachelor's work is concerned with the history, evolution and the daily routine of the forest kindergartens in the Czech republic and in some other countries in Europe. The goal of this work is to describe and compare characteristics and philosophy of the particular organizations in European states.

Klíčová slova

lesní školka, alternativní mateřská škola, předškolní vzdělávání, denní režim

Keywords

forest kindergarten, alternative kindergarten, preschool education daily routine

OBSAH

Seznam zkratk.....	7
Úvod	8
1. Lesní mateřské školy.....	9
1.1 Alternativní školy jako inspirace pro lesní mateřské školy	9
1.2 Lesní mateřská škola	9
1.3 Asociace lesních mateřských škol.....	10
1.4 Legislativní podmínky pro vznik lesních mateřských škol v ČR	11
1.5 Vstup do rejstříku škol	12
2. Historie a vývoj LMŠ v ČR	15
2.1 Denní rytmus v LMŠ Soovička – Praha – Kolovraty	17
2.2 Pedagogické koncepce v LMŠ Soovička	24
2.3 Role průvodce v LMŠ	29
3. LMŠ v Německu	31
3.1 WaldWichtel	32
3.2 Stadt & Waldkinder	33
3.3 Kleine Waldfürst	34
3.4 Lesní družina Baumhaus v Potsdami	35
4. LMŠ v Dánsku	37
4.1 Nøkken v Kodani	37
4.2 Denní rytmus v Nøkkenu	38
5. LMŠ ve Švédsku	40
5.1 Baskemölla Barnstugan.....	41
6. LMŠ v Anglii	42
6.1 The Secret Garden outdoor nursery – Skotsko	42

Závěr	44
Summary	46
Prameny	47
Elektronické zdroje	48
Zákony	50
Nepublikované zdroje	50
Seznam příloh	52

Seznam zkratek

ALMŠ – Asociace lesních mateřských škol

LMŠ – lesní mateřská škola

MŠ – mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ŠVP – školní vzdělávací program

RVP – rámcový vzdělávací program

ZŠ – základní škola

Úvod

Když se řekne lesní mateřská školka, většina lidí si představí vysazování stromečků kdesi v lesích. Mnozí z nich doposud neví, že u nás existují školky zaměřené na přímý kontakt s přírodou, které jsou řazené mezi alternativní typy škol. Začaly se objevovat od počátku 21. století. První lesní mateřská školka (LMŠ) v České republice vznikla již v roce 2010.

Podnětem k této práci jsou bezprostředně příroda a děti, spojené se zkušenostmi a poznatky, které mi přinesly lesní školky, kde aktivně působím již několik let. K výběru tématu mě inspirovalo mnoho zahraničních pedagogů, profesorů a lektorů, s nimiž jsem se v rámci konferencí, přednášek, studia a stáže setkala.

Pobyt dětí v přírodě vnímám jako nedílnou součást života. Přírodu pijeme, jíme, přírodu dýcháme. Když přírodu prožíváme už od dětství, více pak dokážeme vnímat její tajuplnost, vážit si jí a respektovat ji. „A jak tvrdí Rudolf Hettich, děti v přírodě není potřeba hře učit. Mají ji v sobě, jen ji musí objevit. Stejně, jako se kdysi naučily samy od sebe lézt a pak chodit. Stejně tak je v nich schovaná schopnost si hrát. Je to jakási prahra. Potřebují jen přírodu a ty nejlepší hračky – klacky a kameny. Hlínu a vodu. A prahra, tvůrčí a rozvíjející činnost, se rozjede sama.“¹

Cílem práce je přiblížit historii a vývoj LMŠ v ČR a v Evropě. Shromáždit poznatky z jejich fungování, charakterizovat osobu pedagoga (průvodce). Zaměřit se na vývoj, schopnosti a dovednosti dítěte v předškolním zařízení. Zabýváme se životním prostředím a přispěním k udržitelnému rozvoji.

Větší pozornost je věnována současným legislativním podmínkám, které jsou upraveny od začátku roku 2017. Seznámíme se s charakteristikou výchovných konceptů jednotlivých zařízení a také s evropskými rozdíly. Koncepty jsou doplňovány stěžejními dokumenty, které upravují vzdělávání předškolních zařízení, tj. Rámcový vzdělávací program a platné právní předpisy a zákony o předškolním vzdělávání.

¹ Základní dětská potřeba je pořádně se zamazat, říká odborník na volnou hru dětí. *Ekolist.cz* [online]. [cit. 2017-06-16]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/rady-a-navody/zakladni-detska-potreba-je-poradne-se-zamazat-rika-odbornik-na-volnou-hru-deti>

1. Lesní mateřské školy

1.1 Alternativní školy jako inspirace pro lesní mateřské školy

„Jako alternativní chápeme všechny druhy škol, soukromé i státní, které mají jeden podstatný rys – odlišují se od hlavního proudu (běžných, normálních) škol dané vzdělávací soustavy. Odlišnost těchto škol spočívá v jiných způsobech organizace výuky nebo života dětí ve škole, v jiných kurikulárních strukturách (změny v obsahu vzdělávání), v jiných parametrech edukačního prostředí, v jiných způsobech hodnocení výkonů žáků, v jiných vztazích mezi školou, místní komunitou a rodiči.“²

Alternativní školy jsou zařazeny do rejstříku MŠMT ČR. Ve školství začaly vyrůstat po roce 1990 a nyní jsou stále vyhledávanější. První v České republice vznikly waldorfské MŠ (1991). Později Montessori, Daltonská MŠ a nakonec dnešní moderní alternativy, např. zdravé mateřské školy a lesní mateřské školky. První lesní MŠ vznikla v roce 2010.

LMŠ z této alternativní koncepce čerpají východiska v metodice učení prožitkem (dle Cornella), přikládají důležitost oblasti emočního a sociálního rozvoje jednotlivce, koncipují výchovu na základě spolupráce pedagogů, dětí i rodičů a především sledují přirozený a zdravý vývoj dětí.

1.2 Lesní mateřská škola

Lesní mateřské školy kladou důraz na: spojení s přírodou, učení se mimo učebny, učení zážitkem, návrat k tradicím, samostatnost, sebeuvědomění, ohleduplnost, prožívání ročních období, a hlavně na spokojené nezapomenutelné dětství plné zážitků. Ve většině případů mají statut neziskové organizace (v Německu je rodičovský spolek, nebo jiná tzv. registrovaná organizace (Eingetragener Verein, zkratka e. V.)).³ Program probíhá na čerstvém vzduchu za každého počasí, v lese, u lesa, u pole, za městem... „Další výhodou je důraz na rozvoj dovedností dětí vlastními silami v přímém kontaktu s přírodou.“⁴ Dětem

² PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy*. 2., upr. vyd. Praha: Portál, 1996. Pedagogická praxe. s. 20. ISBN 80-7178-072-3.

³ VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2012, s.13. ISBN 978-80-7212-593-7.

⁴ Ibid.

jako zázemí slouží mongolská jurta, maringotka, chatka, hliněný domek apod. Nedílnou součástí náplně školního roku jsou i návštěvy divadel, muzeí, návštěvy zajímavých lidí (myslivci, sokolníci, řemeslníci, umělci). S dětmi jsou přítomni každý den dva průvodci, v ideálním případě muž a žena. Mužská a ženská energie vytváří něco jako jin a jang a jejich rovnováha se pozitivně odráží na prostředí, které společně pro děti budují.

Vzdělávání v LMŠ probíhá stejně jako v klasických školkách v souladu s dokumentem MŠMT, tzv. Rámcovým vzdělávacím programem, jehož naplňování je kontrolováno Českou školní inspekcí.

Nyní je ve školském zákoně dle § 33 o předškolním vzdělávání LMŠ definována takto: „(9) *Za lesní mateřskou školu se považuje mateřská škola, ve které vzdělávání probíhá především ve venkovních prostorách mimo zázemí lesní mateřské školy, které slouží pouze k příležitostnému pobytu. Zázemí lesní mateřské školy nesmí být stavbou.*“⁵

1.3 Asociace lesních mateřských škol

LMŠ sdružuje Asociace lesních mateřských škol (ALMŠ), která za určitých podmínek umožňuje členství také dalším, nově vznikajícím lesním školám. Asociace pořádá vzdělávací programy, semináře, kurzy, konference, které jsou určeny všem příznivcům LMŠ, pedagogům, učitelům MŠ, studentům i veřejnosti.

Díky asociaci se mi naskytla možnost studia zaměřeného na LMŠ. Zásadní změnou pro mě byla Letní škola pro pedagogy v roce 2015, která probíhala v Toulcově dvoře v Praze. Setkala jsem se s mnoha zahraničními lektory zážitkové, intuitivní a přírodní pedagogiky, s různými mistry ve svém oboru. V současné době dokončuji program „Školka blízka přírodě“. Jedná se o akreditovaný roční cyklus, který vznikl díky podpoře Ministerstva životního prostředí, a to prostřednictvím Státního fondu životního prostředí. Součástí programu byla exkurze do LMŠ a předškolních zařízení v Berlíně. Tato stáž se stala jedním ze stěžejních témat této práce.

ALMŠ předkládá každé nově vznikající LMŠ, která se chce stát členem asociace, své Standardy kvality LMŠ. „Cílem standardů kvality ALMŠ je zaručit dětem, jejich rodičům, pracovníkům lesních MŠ a orgánům státní správy určitou kvalitu práce v lesní MŠ. Standardy kvality byly vypracovány v rámci projektu Profesionalizace lesních MŠ v Praze.

⁵ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. c2004, [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-1-2017-do-31-8-2017>

Naplnění Standardů kvality je závazné pro každou členskou lesní MŠ ve lhůtě do 2 let od vzniku členství ALMŠ. Standardy se dělí se na procedurální, personální a provozní. Procedurální standardy určují srozumitelná a jasná pravidla práce lesní MŠ ve vztahu k dětem, rodičům a veřejnosti. Personální standardy jsou zaměřeny na pracovníky organizace a na jejich profesní rozvoj. Provozní standardy popisují provozní předpoklady pro zajištění dobré kvality práce v lesní MŠ. Zahrnují také způsoby jejího vyhodnocování.“⁶

1.4 Legislativní podmínky pro vznik lesních mateřských škol v ČR

„Legislativa je často vnímána jako největší bariéra zakládání a provozu mateřské školy nového formátu, který se vymyká zdejším zvyklostem. Stejná situace byla před dvaceti lety v Německu. Pomohly pilotní projekty, výzkumy a zájem zřizovatelů, pedagogů, rodičů o rozšíření možností péče o děti.“⁷

Dlouho trvalo, než poslanci schválili novelu zákona o dětských skupinách, která měla upravit hygienické podmínky v LMŠ. Média mezitím šířila informace o možném zániku LMŠ např.: „Lesním školám hrozí zánik, do roka a do dne.“⁸ Po dlouhém čekání byla na konci roku 2016 novela schválena. „Lesní mateřské školy již mohou vstupovat do rejstříku škol a školských zařízení jako plnoprávné mateřské školy, se specifikací LESNÍ.“⁹

„§ 9 Lesní mateřské školy:

(1) V lesní mateřské škole musí být zabezpečen dostatek pitné vody¹⁰⁾ k pití, osobní hygieně a pro potřeby poskytnutí první pomoci. K donášení nebo dovozu pitné vody mohou být použity pouze pro tento účel vyčleněné čisté a uzavíratelné nádoby zhotovené z materiálů určených pro styk s potravinami.

⁶ *Standardy kvality lesních mateřských škol* [online]. Praha: Asociace lesních mateřských škol, 2014 [cit. 2017-04-22]. Dostupné z: <http://www.lesnims.cz/stahnout-soubor?id=55>

⁷ VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2012, s. 19. ISBN 978-80-7212-593-7.

⁸ Lesním mateřským školám hrozí zánik. Do roka a do dne. Ekolist.cz [online]. Praha: Ekolist.cz, 2014 [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/lesnim-materskym-skolam-hrozi-zanik-do-roka-a-do-dne>

⁹ *Legislativa* [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.lesnims.cz/lesni-ms/legislativa.html>

(2) V bezprostřední blízkosti zázemí lesní mateřské školy nebo v zázemí lesní mateřské školy musí být umístěno hygienické zařízení se záchodem a tekoucí pitnou vodou a prostředky osobní hygieny, zejména toaletní papír, mýdlo a prostředky pro hygienické osušení rukou.

(3) Zázemí lesní mateřské školy musí být udržováno v čistotě, suchu a ve stavu neohrožujícím zdraví dětí, musí být vybaveno prostředky pro poskytnutí první pomoci a musí umožňovat uložení osobních věcí dětí a materiálního vybavení lesní mateřské školy.

(4) Zázemí lesní mateřské školy dále musí umožňovat ochranu dětí před nepříznivými klimatickými podmínkami.¹⁰

1.5 Vstup do rejstříku škol

Pro mnohé LMŠ je možná nedosažitelným cílem. Jaké jsou zásadní podmínky pro vstup do rejstříku škol a školských zařízení? Uvádím zde několik změn, které jsou platné od začátku roku 2017.

Jaký je rozdíl mezi lesní MŠ a lesním klubem?

Lesní MŠ je subjekt předškolního vzdělávání přesně popsán ve školském zákoně a průvodních vyhláškách. Vzdělává děti v prostředí přírody na základě Školního vzdělávacího plánu - ŠVP (který je v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem - RVP). Plnění ŠVP kontroluje Česká školní inspekce. Škola musí být v registru MŠMT. Je možné v něm plnit tzv. povinnou předškolní docházku. Na jeho chod přispívá stát (prostřednictvím Krajů) a školkovně placené rodiči si tyto rodiče mohou plně odečíst ze základu daně. ALMŠ je střešní organizací Lesních MŠ i lesních klubů.

Co je to lesní klub?

Lesní klub je subjekt předškolního vzdělávání, který není definován zákonem. Vzdělává děti v prostředí přírody na základě Školního vzdělávacího plánu - ŠVP (který je v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem - RVP). Kvalitní lesní kluby plní Standardy kvality ALMŠ a mají odpovídající certifikát. Povinný rok předškolní docházky zde mohou děti plnit v případě, že je rodiče přihlásí do režimu individuálního vzdělávání.

¹⁰ Vyhláška 410/2005 Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých. www.mzcr.cz [online]. [cit. 2017-04-22]. Dostupné z: http://www.mzcr.cz/Legislativa/dokumenty/vyhlaska-c465/2016-sb-kterou-se-meni-vyhlaska-c410/2005-sb-o-hygienickyc_13369_11.html

Lesní klub bývá hrazen ze soukromých prostředků a platby rodičů nejsou odečitatelné ze základu daně.

Kolik dětí může být ve třídě LMŠ?

Třída v LMŠ má 15 - 16 dětí na 2 dospělé. Na každých dalších „započatých“ 8 dětí je třeba 1 další dospělý.

Kvalifikace pedagogů

Mnoho LMŠ vedou zkušení průvodci, kteří však nemají dostatečné vzdělání. V případě vstupu do rejstříku si tedy musí rozšířit svou kvalifikaci, což bývá mnohdy velkou překážkou. Nemusí však jít nutně o studium bakalářského, či magisterského oboru, ale je možné si vzdělání doplnit formou pedagogického minima, které nabízí řada institucí, včetně ALMŠ. V novele se však rozlišuje „průvodce-pedagog“ a „průvodce-nepedagog“.

Kvalifikace pro průvodce- pedagog

Kvalifikace učitel pro MŠ je daná zákonem o pedagogických pracovnících:

- VŠ obor pedagogika pro MŠ
- VŠ pedagogika pro 1. stupeň ZŠ doplněná o tzv. pedagogické minimum pro učitele MŠ
- VŠ Pedagogické vědy pro 1. stupeň ZŠ doplněné o tzv. pedagogické minimum pro učitele MŠ
- VŠ vychovatelství doplněné o tzv. pedagogické minimum pro učitele MŠ
- VŠ pedagogika volného času doplněné o tzv. pedagogické minimum pro učitele MŠ
- VOŠ učitel pro MŠ
- VOŠ vychovatel doplněná o pedagogické minimum na VŠ
- SŠ učitel v MŠ
- SŠ vychovatel doplněná o část maturity zaměřenou na pedagogiku předškolního věku
- VŠ speciální pedagogika
- VOŠ speciální pedagogika

Kvalifikace pro průvodce- nepedagoga

- Pedagogické vzdělání jako učitel mateřské školy
- Vychovatel
- Zdravotnický zaměřený vzdělání jako všeobecná sestra
- Zdravotnický zaměřený vzdělání jako dětská sestra

- Zdravotnický zaměřený vzdělání jako zdravotnický asistent
- Zdravotnický zaměřený vzdělání jako porodní asistent
- Zdravotnický zaměřený vzdělání jako zdravotnický záchranář
- Kvalifikace chůvy pro děti do zahájení povinné předškolní docházky

Kvalifikace pro ředitele LMŠ

Pokud je LMŠ soukromá, zřizovaná například spolkem, nebo ústavem musí mít ředitel školky vzdělání postačující pro učitele v MŠ a 3 roky praxe „spočívající ve výkonu přímé pedagogické činnosti nebo v činnosti, pro kterou jsou potřebné znalosti stejného nebo obdobného zaměření, nebo v řídicí činnosti nebo v činnosti ve výzkumu“. Pokud by šlo o školu obecní či státní, musí mít ještě vzdělání v oblasti školského managementu.“¹¹

„Děti od 5 let věku (tj. předškoláci) musí povinně chodit do mateřské školy zařazené do registru MŠMT, nebo být v režimu tzv. individuálního vzdělávání. Děti, které navštěvují lesní klub, nemusí odcházet. Rodiče je pouze nahlásí do režimu individuálního vzdělávání. Lesní kluby se pak mohou s běžnými MŠ domluvit na hromadném přezkušování.“¹²

¹¹ KVÍTKOVÁ, Magdaléna. *ALMŠ členská sekce*. Praha, 2017.

¹² Ibid.

2. Historie a vývoj LMS v ČR

Pro děti je důležité a zdraví prospěšné pobývat venku. „Děti, které tráví více času venku, jsou fyzicky aktivnější a méně u nich hrozí nadváha či obezita. Malé děti, které si hrají v přírodním prostředí, rychle rozvíjejí hrubou motoriku. I dospělí žijící v blízkosti zeleně jsou méně často a kratší dobu nemocní a dožívají se vyššího věku. Pobyt v zeleni má celkový blahodárný účinek na lidské zdraví, zlepšuje fyzickou kondici a posiluje imunitní systém.“¹³

První myšlenky týkající se učení v přírodě se objevily již v 19. století. Podrobněji o tom hovoří kniha „Dětská farma“ od známého spisovatele Eduarda Štorcha, který zřídil školu v přírodě na libeňském ostrově v Praze.

„Bylo mi jasno, že je především zapotřebí vyvésti naše žactvo z dusných, uzavřených škol ven, na vzduch, na slunce. Objevil jsem libeňský ostrov, krásný a skoro opuštěný, a na něm vše čeho jsme si mohli přát: Lučiny, stromy, písek, koupání! Řekl jsem hochům: Zde vybudujeme své stánky! A začal jsem tedy stavět svou vlastní „Dětskou farmu“. „Kdybych chtěl zřídit obyčejnou školu, potřeboval bych milion a ještě by nestačil. Škola v přírodě má stavební plán nesrovnatelně jednodušší. Stačí přístřeší pro děti do nepohody, kancelářská světnička a záchody. Všecko ostatní nám poskytne dobrotivá příroda v nejkrásnějším provedení, nežli by nám vystavěl nejdovednější stavitel.“¹⁴

Zcela obdivuhodné jsou lesní školy, které začaly vznikat v ČR už na začátku 20. století. Dle mého názoru jsou lesní školy velmi úzce svázány s fenoménem lesních školek, jenž přichází o desítky let později.

„Nehledíme-li k Čermákovu plánu lesní školy v Kostelci n. Orl. z r. 1907, bohužel neuskutečněného, byl prvním vážným pokusem o školu v přírodě podnik olomouckých kolegů r. 1923. Náleží mu čestné místo v dějinách naší pedagogiky. Olomoucký odborný učitel Fr. Hrušák vyhledal příhodnou budovu při horské řece s hřištěm a zahradou. Dne 25. května se vypravilo 175 žáků s ředitelem z města do lesní školy domštátské. Ihned však přišel zákaz školy v přírodě! Hledaly se různé vady (vada vody, houby apod.), ovšem rodiče na sebe vzali rizika a škola nakonec mohla pokračovat v působnosti.

¹³ DANIŠ, Petr. *Děti venku v přírodě: ohrožený druh? : proč naše děti potřebují přírodu pro své zdraví a učení*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2016, s. 13. ISBN 978-80-7212-610-1.

¹⁴ ŠTORCH, Eduard. *Dětská farma: eubiotická reforma školy*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1929, s. 28-32. Pedagogická práce.

Druhý pokus o školu v přírodě byl v r. 1926 v Pardubicích, fungovala přes léto. Velmi se to osvědčilo. Byla to zahradní škola pro děti 1. - 3. školního věku. Přijato bylo 48 dětí. Masarykova liga proti tuberkulóze přispívala 3000 Kč. Znovu byla otevřena 18. května do 26. června. Zdravotní výsledky byly tak příznivé, že tu bude postavena moderní budova.

Zásluhou odborného učitele V. Rohleny byla při Olivovně v Říčanech zřízena r. 1923 zahradní škola, jakožto zvláštní třída při ústavní škole. Vysílány sem byly slabé děti z Prahy nákladem obecním. Úřední zpráva tvrdí, že děti se vracejí zpravidla úplně zotaveny. Právě život v přírodě se vším, co dětem přináší, je nejkrásnější reformou, jakou můžeme v našem školství zavést. Na volném vzduchu samy se učitelé nabízejí přechetné moderní reformy, které ve staré škole zůstávají namnoze nesplnitelnými ideály.¹⁵

Velkou inspirací pro všechny LMŠ je také Emilie Strejčková, která se v ČR s velkým úsilím zasloužila o zbudování ekologického centra v prostorách Toulcova dvora v Praze. „Více než deset let jsem mu věnovala skoro všechny síly a dovednosti a pokoušela jsem se – občas snad i částečně úspěšně – řídit ho výtečným směrem: výchovné úsilí zdejších pracovníků mělo podporovat vzorně rozvíjené a opečovávané přírodní prostředí členitého areálu. Mnohé se podařilo: úspěšně zde pracuje ekologicky zaměřený klub rodičů Mateřídouška, už rok je v provozu mateřská škola Semínko.“¹⁶

Semínko vzniklo v roce 2004 a nyní jeho zázemí využívá LMŠ Lesníček, kterou založila Emilie Strejčková společně s ředitelkou školky Magdalénou Kapuciánovou. Koncept školky vycházel ze zkušeností skandinávských zemí (Norsko, Švédsko). „Hlavním cílem je výchova dětí k šetrnému přístupu ke svému okolí a úctě k lidem, zvířatům a přírodě, zdravý životní styl, principy trvale udržitelného rozvoje a zásady ekologické výchovy.“¹⁷

O oficiálně první založení školky fungující na principech lesních škol se zasloužila Kateřina Hodková se svým mužem Tomášem Hodkem ve spolupráci s Lindou Kubale. Tito lidé, zejména L. Kubale, se odhodlaně pustili do plánů, které L. Kubale úspěšně budovala ve své „Zelené školce“, již založila na statku v Jitřavě u Liberce.

¹⁵ ŠTORCH, Eduard. *Dětská farma: eubiotická reforma školy*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1929, s. 41. Pedagogická práce.

¹⁶ STREJČKOVÁ, Emilie. *Děti, aby byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005. ISBN 80-7212-382-3.

¹⁷ Lesní třída Lesníček. *Toulcův dvůr* [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.toulcuvdvur.cz/vzdelavani/lesnicek>

„Linda Kubale svou suverénností a velmi silnou, ale zároveň velmi jemnou energií dokázala nastartovat první Dětský klub, který byl skutečnou lesní mateřskou školou. Šárynka začala v květnu 2009 oficiálně přijímat děti a před rodiče předstoupila s jasnou koncepcí a vzdělávacím plánem ve srovnatelném rozsahu s konvenčními mateřskými školami. Ve druhém roce provozu se stala vedoucí Šárynky po Lindě Kubale Johana Passerin. Administrativních záležitostí se ujala Tereza Valkounová, která si vytvořila vlastní koncept, v němž plně využívala svých zkušeností ze zahraničí.“¹⁸

Následně začaly vznikat další LMŠ, které se nechaly inspirovat konceptem lesních škol. V roce 2010 byla založena Asociace lesních mateřských škol, která v současné době sdružuje více než 120 registrovaných školek.

2.1 Denní rytmus v LMŠ Soovička – Praha – Kolovraty

Denní režim v LMŠ se zcela nepochybně liší od MŠ. V roce 2014 jsme společně s Nikol Hlavatou zjišťovaly rozdíly v pohledu dětí na Lesní soukromou mateřskou školku a Státní mateřskou školku, jak zněl také celý název seminární práce. Největší rozdíly se vyskytovaly právě v denních aktivitách. V LMŠ je například uveden ranní kruh, činnosti v lese. Zmiňuje se zde „možnost spaní“ nikoli spaní. To znamená, kdo nechce spát, nemusí. Pojdme se však na denní režim v LMŠ podívat podrobněji. Uvádím zde příklad časového harmonogramu z LMŠ Soovička v Praze-Kolovratech, ve které působím jako průvodce od září roku 2016. Tyto informace čerpám z vlastní zkušenosti.

8:00 – 09:00	příchod dětí do školky
9:00 – 09:30	ranní kruh
09:30 – 10:00	ranní svačina
10:00 – 12:00	pobyt venku v přírodě
12:00 – 13:00	osobní hygiena, převlékání, oběd
13:00 – 14:00	odpočinek, čtení pohádek
14:00 – 16:00	pobyt venku na zahradě

¹⁸ Dětský klub Šárynka. *Ekodomov* [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.ekodomov.cz/detsky-klub-sarynka/historie/>

Každé ráno, se děti se svými průvodci sejdou v jurtě. Z aktivit mají na výběr dle vlastních možností. Někdo si zvolí nenáročné aktivity, například prohlížení knížek a atlasů, podle nichž se učí rozpoznat a pojmenovat většinu toho, co je obklopuje, porovnávat obrázky a fotografie ve skutečnosti a rozvíjet své logické myšlení – chápání souvislostí v přírodě. Mají možnost „zaměřovat se na to, co je z poznávacího hlediska důležité (odhalovat podstatné znaky, vlastnosti předmětů, nacházet společné znaky, podobu a rozdíl, charakteristické rysy předmětů či jevů a vzájemné souvislosti mezi nimi).“¹⁹ Děti mají k dispozici různý přírodní materiál, který si zpravidla samy nasbíraly – mohou například třídít podle velikosti a barev kamínky, šnečí ulity, dřívka, semena. Zmíněné přírodniny často počítají – rozvíjí si předmatematické dovednosti. Mezi oblíbené činnosti patří: navlékání šípků na nit, vázání uzlů, nácvik smyček, namotávání vlny (plstění), malování prsty, motání do klubíčka, lepení přírodnin na papír, modelování z bláta nebo keramické hlíny. Tyto aktivity jsou vhodné pro ranní probouzení a vedou k rozvoji jemné motoriky. Velké úspěchy má nepochybně spontánní malování tužkou. „Náměty podle vlastní tvorby jsou samy o sobě skvělá příležitost, aby děti projevíly svou tvořivost. Nejen zpracováním, ale i volbou námětu.“²⁰

Většina dětí má ráno mnoho energie a rovnou zůstávají venku. Hrají si na blátivém kopečku nebo v blátivé kuchyňce. „Při manipulaci s blátem a s kamínky, při hloubení potůčků a stavění přehrad rozvíjejí jemnou motoriku. Při udržování rovnováhy při chůzi po blátivé zemi rozvíjejí hrubou motoriku.“²¹ Podpora lokomočních dovedností je zřetelná z každodenních aktivit, jako jsou: lezení po stromech, přeskakování a přelézání spadlých větví a kmenů stromů, běhání, skok do dálky, skok z výšky nebo plížení se, při hře na zvířátka.

Děti mají zvířata zvlášť v oblibě. „Mám dojem, že zvířátka a malé děti přirozeně patří k sobě. Občas se najde dítě, které při hlazení kůzlat nebo králíků postává na konci řady a čeká, až se všichni vystřídají. Myslím si, že se třeba zvířat bojí, ale to je omyl. Ono jenom čeká, až bude mít dost času a klidu na to, aby si ke králičímu kožíšku položilo tvář, zabořilo do měkké srsti nosánek nebo mohlo obejmout kůzlátko kolem krku. Tyto děti mají velkou potřebu lásky a obvykle velice zaměstnané rodiče, kteří na ně nemají čas, nebo ani

¹⁹ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. www.nuv.cz [online]. [cit. 2017-06-16]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>

²⁰ FICHNOVÁ, Katarína a Eva SZOBIOVÁ. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí: náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. Vyd. 2. Přeložil Hana VAŇKOVÁ. Praha: Portál, 2012. s. 26. ISBN 978-80-262-0195-3.

²¹ TŮMOVÁ, Kateřina. *Rozvoj jemné motoriky v lesní mateřské škole*. Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Fakulta pedagogická. Ústav primární a preprimární edukace.

neumějí naplnit jejich touhu po něžném kontaktu.²² Ve školce je často psí společník, který je velmi klidný a hravý. Děti se od zvířat učí pečovat o někoho slabšího, o někoho, kdo jejich péči potřebuje. Ony samy se vedle zvířat (psa), cítí silnější a odvážnější. Děti mají příležitost, vžít se do role zvířete. Prožívat jeho smutek, stesk, štěstí i radost. Rozvíjejí tak svou empatii. Zvířata děti motivují chodit ven, na procházky, do přírody – tudíž i zde, rozvíjejí jejich pohybové dovednosti.

Děti rády využívají zahradu, na které se školka nachází. Zahrada je permakulturně orientována – usiluje o trvalou udržitelnost. Mohou tedy pozorovat, jak zelenina roste ve vzájemné spolupráci s květinami, bylinkami, jak funguje kompost, separační toaleta. Za důležité také považují, uvědomění si, že nic nejde samo, o všechno se musí starat. Mohou „porozumět, že změny jsou přirozené a samozřejmé (všechno kolem se mění, vyvíjí, pohybuje a proměňuje) a že s těmito změnami je třeba v životě počítat, přizpůsobovat se běžně proměnlivým okolnostem doma i v mateřské škole.“²³ To, že je vše skutečné, pozorují na záhonech, které si samy vytvořily a vysázely do nich fazole a hrách. Je napínavé sledovat, jak malý klíček vykukne na svět.

„Zahrada, ve které může správně fungovat a přirozeně probíhat informální vzdělávání a výchova předškoláků, by měla být co nejvíce diverzifikovaná, přiměřeně prostorná a přiměřeně vybavená herními prvky. Měla by být členěna vertikálně a horizontálně (svažitý terén, různá zákoutí, keře, výšková stavba, stromy), porostlá různými zajímavými typy rostlin (byliny s rozličnými typy květů a plodů, keře, stromy s listy i s jehličím, liánami), plná drobných živočichů (např. hlemýžďů, stínek, čmeláků, žab, čolků, ještěrek). Mělo by v ní žít také nějaké větší zvíře, savec (např. jezek, kočka nebo veverka) a měla by poskytovat útočiště ptákům. Nesmí zde chybět ani vodní nádrž a kompost.“²⁴

„Hola hola sovičky,
volám kluky holčičky,
pojd'te všichni honem sem,
do kroužku se sesednem.“

²² STREJČKOVÁ, Emilie. *Děti, aby byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005, s. 62. ISBN 80-7212-382-3.

²³ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. www.nuv.cz [online]. [cit. 2017-06-16]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>

²⁴ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, 2013, s. 34. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. ISBN 978-80-7496-071-0.

V 9:00 průvodci svolají děti básničkou do ranního kruhu. V ranním kruhu se zaměřují na témata dle ročního období a s nimi souvisejících tradic a svátků. K prezentaci a správnému zapamatování používají mnoho rekvizit, obrázků a knížek. Většinu pomůcek si snaží vyrobit sami. Uznávají také filozofii: „dítě je samo sobě učitelem.“

„Pedagog nepřináší dětem hotové poznání, ale klade otázky a nabízí podněty k tomu, aby dítě podle svých vlastních schopností našlo odpověď samo.“²⁵

Děti rády zpívají, poslouchají a napodobují zvuky přírody (ptáci, déšť, vítr). Dokonce i hudebníci se z přírody často inspiroují. „Hudba, zpěv, pohyb a dramatické postupy k sobě neoddělitelně patří. Některé iniciační obřady u přírodních národů by nám mohly v tomto směru sloužit za vzor často diskutované polydimenzionální výchovy. Hudba zpěv a tanec se v nich prolínají s prvkem dramatickým, výtvarným, a navíc i s poučením o legendách, o historii kmene.“²⁶ Pravidelným zpěvem a recitací básniček děti vyjadřují nejen vokální, ale také hudebně-pohybové činnosti, které přispívají ke schopnostem umět vyjádřit rytmus skrze své tělo. „Pohybem vyjadřují výrazné dynamické kontrasty (silně-slabě). Učí se schopnosti reagovat pohybem na změnu charakteru hudebního doprovodu. Své získané pohybové schopnosti uplatňují v elementární pohybové improvizaci, podle hudby.“²⁷

Každé ráno si děti připomenou, co je za den, kolik se jich dnes sešlo, učí se „chápat prostorové pojmy (vpravo, vlevo, dole, nahoře, uprostřed, za, pod, nad, u, vedle, mezi apod.), elementární časové pojmy (teď, dnes, včera, zítra, ráno, večer, jaro, léto, podzim, zima, rok), orientovat se v prostoru i v rovině, částečně se orientovat v čase.“²⁸ Slaví-li zrovna někdo narozeniny, připraví mu malou oslavu. Dítě sfoukne svíčky na dortu a dostane drobný dárek. Průvodci s dětmi poté společně blahopřejí, zazpívají a nechají jedince samovolně prožívat tento vzácný okamžik.

Přítomností v ranním kruhu se děti učí udržovat pozornost a soustředit se na aktuální činnost. Mají možnost objevovat nové věci, nalézat k nim nová řešení, přemýšlet kreativně,

²⁵ VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolký a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogů a zřizovatele mateřských škol*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2012, s. 63. ISBN 978-80-7212-593-7.

²⁶ ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011, s. 14. ISBN 978-80-7367-928-6.

²⁷ FICHNOVÁ, Katarína a Eva SZOBIOVÁ. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí: náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. Vyd. 2. Přeložila Hana VAŇKOVÁ. Praha: Portál, 2012. s. 30. ISBN 978-80-262-0195-3.

²⁸ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. www.nuv.cz [online]. [cit. 2017-06-16]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>

„vyjadřovat svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech (konstruktivních, výtvarných, hudebních, pohybových či dramatických) i ve slovních výpovědích k nim.“²⁹ Důležité je uspořádání kroužku. Děti sedí vedle svých kamarádů do tvaru kruhu a tento rituál se opakuje každé ráno. Začleňují se tak mezi své vrstevníky, respektují jejich odlišné vlastnosti. Spoluvytváří tak prostor, ve kterém si jsou všichni rovni a kde platí určitá pravidla a společenské normy.

Dopolední hodiny patří příjemnému trávení času venku v přírodě, a to za každého počasí podle známého hesla: „*Neexistuje špatné počasí, pouze špatné oblečení*“. Děti se setkávají s přírodními živly, reagují na teploty a dobře otužují své tělo. Školka je umístěna na okraji pole a do lesa daleko. K vydatné procházce slouží vycházkové okruhy vedoucí na různé strany a do blízkých i vzdálenějších vesniček a měst. Děti si vytvořily mapu cestiček, kterými pravidelně chodí, daly jim svá charakterizující jména (skřítková, ptačí, břízová). V lese poznávají nové rostliny, živočichy, vůně, barvy a tvary. Rozlišují jehličnaté a listnaté stromy, jejich plody a pojmenování. Poznávají ptactvo, seznamují se s pravidly lesa (nepohazovat odpadky, nerozdělávat oheň)... Venku velmi rozmanitě rozvíjejí svou představivost a fantazii. Učí se pochopit význam rostlin pro člověka, proč chránit a respektovat přírodu. Dopoledne tráví venku 2 a více hodin. Od jara do podzimu, téměř pořád, od příchodu do školky. V zimních měsících se rády ohřejí ve vyhřáté jurtě.

Čas oběda! „Mají-li mít děti zdravou chuť k jídlu, neměly by během dne sníst hodně malých svačinek mezi jídly, protože to s největší pravděpodobností způsobí, že nebudou chtít jíst hlavní jídla.“³⁰ Děti si umyjí ruce a připraví si na stůl pití a svou krabičku na oběd (to, co nesnědí, mohou odnést domů). Ve školce tak zabrání zbytečnému vyhazování potravin. Jídlo je dováženo z místní restaurace. Strava je vegetariánská. Každá LMŠ má svého dodavatele jídla. Jen zřídka mívají v České republice LMŠ kuchyň s kuchařkou. Můžeme se však setkat se školkami, kde průvodci či někdo z rodičů (maminek) vaří ve školce. I zde si děti čas od času rády něco připraví a v kotlíku na ohni společně uvaří. Společné vaření je rozmanitou aktivitou nejen pro rozvoj motoriky. Omývání zeleniny, loupání, škrabání a krájení – to vše přispívá k motorickým schopnostem a dovednostem. Děti se učí spolupracovat s ostatními, chovat se obezřetně s nástroji (nůž, škrabka), učí se dělit o pomůcky... Výsledkem je pokrm, který samy připravily a uvařily. Mohou pochopit, že společná práce má význam a vše jde rychleji a jednodušeji. Průvodci děti seznamují s původem surovin na přípravu jídel (mléko, cukr,

²⁹ Ibid.

³⁰ HECKMANN, Helle. *Pomalé rodičovství: vědomá péče o děti - inspirativní přístup školky Nøkken*. Vyd. 1. Praha: DharmaGaia, 2016, s. 96-96. ISBN 978-80-7436-062-6.

mouka). Jak probíhá jejich pěstování, zpracování, až do konečného produktu k zakoupení v běžném obchodě. Děti vyjmenovávají vlastnosti surovin (jejich barvu, povrch, vůni), jmenují, co se z nich vyrábí a co jim chutná.

Po obědě se uchylují k odpočinku. Zachumlají se do spacáků, které si přinesly z domova. Odpočinek probíhá převážně v jurtě, kde je dostatečný klid, zatemní se okna a před spaním průvodci děti potichu obchází a hrají na kalimbu (perkusní, léčivý nástroj). Je to signál, kterým nastává čas čtení pohádek. Pohádky se vybírají dle probíraného tématu (stromy, žáby, slavnosti). Ke stejným pohádkám se vrací, aby si je děti lépe pamatovaly a ty, které zrovna nebyly ve školce, o ně nepřišly. „Zdravé děti jsou na pohádky připraveny, vždyť jsou s nimi „jedné krve“.“³¹ Po dobu čtení se děti vnitřně uklidní a tiše prožívají děj. „Pohádky jsou nejčistším a nejjednodušším výrazem kolektivně nevědomých psychických procesů.“³² Pohádky pomáhají dětem upevňovat vlastní pocit jistoty a bezpečí. Občas se k příběhu použijí rekvizity (plyšák, maňásek, loutka), které si děti samy mohou vyzkoušet – zahrát si dovyprávěnou pohádku. „Na základě vlastních citových zážitků a obrazotvornosti v imaginární hře prostřednictvím dramatické informace se učí vyjádřit pocity člověka.“³³

Odpoledne tráví čas na zahradě, většinou probíhá formou volné hry. Kluci mají rádi manuální práci, práci se sekyrkou, kladívkem, pilkou... Dívky se obsazují do rodinných rolí. „Předškolní děti svou potřebu být jako rodiče uspokojují především ve hře, kde mohou získat roli dospělého, jinak zatím nedostupnou, a procvičit si ji. Ve skutečnosti jim lidé neustále připomínají, že nemohou dělat všechno jako rodiče, protože nejsou dospělí. Předškolní věk lze charakterizovat i jako období anticipace rolí. Děti si zkoušejí různé role dospělých, které by měly v budoucnosti získat, a učí se je, alespoň na symbolické úrovni, nějak zvládnout. I v tomto případě jde o přípravu na budoucí život.“³⁴ Velkou oblibu si získala venkovní blátivá kuchyňka, pískoviště a domeček pod keřem. Každý si najde své zákoutí, svou aktivitu. Slovo nuda je prakticky neznámé. Děti mají velkou potřebu poznávat, co je kolem nich. To, že jsou celé od bláta, skáčou do kaluže nebo hází kameny, není zlobení, jen jejich životní potřeba.

³¹ HEYDEBRAND, Caroline von. *O duševní podstatě dítěte*. Praha: Baltazar, 1993, s. 95. ISBN 80-85791-00-5.

³² FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Praha: Portál, 1998, s. 15. Spektrum (Portál). ISBN 80-7178-260-2.

³³ FICHNOVÁ, Katarína a Eva SZOBIOVÁ. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí: náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. Vyd. 2. Přeložil Hana VAŇKOVÁ. Praha: Portál, 2012. s. 74. ISBN 978-80-262-0195-3.

³⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. s. 205. ISBN 80-246-0956-8.

„Děti vždycky rády dělají něco, protože krev mladá tiše státi nemůž. A to jest hrubě dobře: nercili jim toto brániti nesluší, dobře i zamýšleti jim, aby vždycky co dělali, měly. Necht' jsou mravenečkové vždycky okolo něčeho čmárající, nosící, vláčáci, skládající, překládající: toliko aby rozumně dělali, což dělají, pomáhati jim a ukazovati všeho.“³⁵ Děti jsou velmi kreativní. Například jedna dívka vydržela velmi dlouho soustředit svou pozornost na napichování spadaného listí na klacík. Pěkný příklad je také popsán zde: „Dvouletá Saskia se dvě hodiny věnovala jen sbírání jablek pod jabloní, každé jablko donesla k hrnci s vodou, aby ho tam mohla omýt. S údivem objevila, že jablka, i když je ponořila až na dno hrnce, opět vyplavala na hladinu. Tato skutečnost v ní vzbudila obrovskou radost a motivovala ji zkoušet to s každým dalším jablkem. Čerstvě popadaná jablka krásně voněla, a tak se Saskia do několika jablíček s chutí zakousla. Očividně ji nenadchla jejich ještě kyselá chuť, a proto si začala vybírat další, ta žlutozelená. Znovu a znovu osahávala oběma rukama tvar ovoce, než je hodila z malé vzdálenosti k dalším jablkům do hrnce s vodou, kde vznikl plochý zvuk plácnutí o vodu.“³⁶ Na zahradu přichází rodiče, kteří zde pracují. Děti tak přímo poznávají, co potřebují rostliny pro svůj růst (světlo, teplo, vzduch, voda – zalévání, kypření půdy...).

Zázemí školky, je prostor, kam chodí děti odpočívat, skrýt se před nepříznivým počasím a také tam mají náhradní oblečení a spacáky. V jurtě je kuchyňská linka s umyvadlem na mytí nádobí (voda je dovážena), stolky pro společné stolování a tvoření, rekvizity, dřevěné hračky, mnoho výtvarných potřeb, prezentace výrobku a roční stolek.

Ráda bych zmínila podstatu ročního stolku. Svými dekoracemi poukazuje na současné roční období. Na stolku jsou nejčastěji plstěné postavičky z ovčí vlny, kameny, květiny nebo větvičky ve váze. V zimě jsou zde bílé a modré šátky jako barvy zimy. V létě se stolek rozjasní teplými odstíny žluté, oranžové, zelené. Děti na něj umísťují různé nalezené přírodniny (šnečí ulity, skořápky, mech, hnízda). Inspirace vznikla z waldorfské pedagogiky Rudolfa Steinera. „Roční stůl není pouze dekorativní záležitost, ale je to také připomínka společně prožitých vycházek a výletů, taková kronika probíhajících přírodních pochodů.“³⁷

Za posledních pár let jsem se při pozorování dětí naučila cítit jejich potřeby venku. Nejvíce důležitou vnímám potřebu času, prostoru a vzájemného respektu. „Činnosti

³⁵ JAN AMOS KOMENSKÝ. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Kalich, 1992. s. 87. ISBN 9788070174920.

³⁶ KUTSCH, Irmgard a Brigitte WALDEN. *Příroda, děti, zahrada, dílna: od znovuoobjevení původního*. Oldřichov v Hájích: Střevlík, 2011, s. 9.

³⁷ BUREŠ, Jiří, ed. *Ekologická výchova v mateřských a základních školách*. Pardubice: Ekocentrum Paleta, 2002, s. 7.

spontánní, neřízené jsou pro zdravý rozvoj dítěte nesmírně důležité. Tato informace je v dnešní době pro mnohé dospělé důležitá, protože dospělí, především rodiče, mají někdy pocit, že musí dětem veškerý čas organizovat. Dospělý není povinen stále děti zabavovat a organizovat jim čas. Ba naopak, měl by být povinen nechat děti denně několikrát o samotě. Je důležité, aby se děti učily samy sebe smysluplným způsobem zaměstnat.³⁸ Děti potřebují čas na vykonání svých potřeb a aktivit. Prostor pro vyjádření emocí, prostor pro soukromí. Respekt k tomu, že chtějí být samy, samy se sebou...Není nutné nikam spěchat, pokud si dovolíme mít čas. "Dětství bychom neměli ve spěchu proletět, protože ještě než ho poznáte, je pryč a nedá se zopakovat!"³⁹ Každý den je jedinečný a jiný. Přináší nám nové a nové zkušenosti. Děti nejsou ty hlavní, kdo se učí. Učíme se my sami, od dětí...

2.2 Pedagogické koncepce v LMŠ Soovička

V této podkapitole předkládám ukázkou pedagogické koncepce, vytvořené průvodci v LMŠ Soovička, v Kolovratech. Dokument slouží jako osnova pro vytváření denního, týdenního a měsíčního programu, závislého na měnícím se ročním období. Nalézáme v něm biologický, psychologický, interpersonální a environmentální záměr. Je zřetelné, že se koncepce inspirovala waldorfskou pedagogikou – ať již například výše zmíněným ročním stolečkem. Pedagogickou koncepcí jsme společně tvořily s Hanou Doležalovou, která poté sestavovala samostatnou písemnou část v této podobě.

Pedagogická koncepce a tematický plán na období září 2016

Pozorování přírody

Mění se barvy podzimu. Děti vnímají změnu období a rády využívají jeho možnosti. Pozorují barvy listů, mohou nalézt zralé plody, které uvnitř ukrývají životadárná semena. Plody k sobě svými barvami a vůněmi přitahují pozornost. Bezinky, šípky, ořechy, kaštiny, jablka, hrušky. Klasy obilí a kulovité tobolky makovic. Úroda s sebou přináší možnost plody sbírat a učit se, jak je přímo zužitkovat nebo uchovat na zimu. Ve školce si společně děti zkouší sušení křížal, šípků a plodů aronie, vlastnoruční přípravu kotlíkového kompotu a čaje, pečení brambor a jablek, vaření povidel, louskání ořechů,

³⁸ JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, c2013, s. 35. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. ISBN 978-80-7496-071-0.

³⁹ HECKMANN, Helle. *Pomalé rodičovství: vědomá péče o děti - inspirativní přístup školky Nøkken*. Vyd. 1. Praha: DharmaGaia, 2016, s. 123. ISBN 978-80-7436-062-6.

vyrábění zvířátek a skřítků z plodů kaštanů a žaludů, vytváření mandal, girland a závěsů z přírodnin.

V přírodě zároveň pozorují, jak se na zimu chystají zvířata. Vypravují si o jejich zimních přibytcích a pozorují, jak si shánějí zásoby. Říkají si, co která zvířátka v zimě jedí a jak je dlouhý jejich zimní spánek. Učí se rozlišovat jedlé a jedovaté bobule. V lese hledají houby, určují jednotlivé druhy a rozlišují jedlé od nejedlých a jedovatých.

Učí se určovat, kteří ptáci žijící v našem okolí přezimují a kteří odlétají na jih. Ukazují si jejich cestu na mapě. Pro přezimující ptáky chystají na zimu potravu – navlékají a suší bobule, vážou obilné snůpky. Zásoby na zimu připravují i pro ostatní zvířátka.

Tradice a slavnosti:

Václavská slavnost

Svátek svatého Václava se v minulosti slavil po celých Čechách, všude se konaly mše, poutě a posvícenské slavnosti. Jeden z hlavních českých světců je pokládán také za patrona vinařů a sládků. Týden před slavností, která proběhne za účasti rodičů na zahradě školky ve středu 28. září odpoledne, dětem průvodci připomínají osobu tohoto světce a legendy o něm (Ivan Renč Kytice z královské zahrady). Zvláště zdůrazňují motivy, které připomínají svatého Václava jako udatného bojovníka, který ušetřil své vojsko a s nepřítelem bojoval sám. Na pomoc mu přichází sám svatý Michael, nepřítel se vzdává a kníže Václav vítězí nad zlem. Zde mohou děti vnímat motiv pomoci z vyšších sfér, která přichází v podobě svatého Michaela.

Celou slavnost slaví hlavně jako poděkování za úrodu, proto je její součástí slavnostní tabule ozdobená podzimními plody, kterou průvodci nachystají společně s dětmi. Součástí slavnosti jsou dílničky, ve kterých rodiče pomáhají zadělat těsto na kynutý chléb, který se opéká na ohni. Děti s rodiči pletou věnce, symbolizující oslavu úrody z přírodnin, které sami nasbíraly. Společně také vyrábí koníky a meče pro udatné rytíře.

Michaelská slavnost

„V prožitku vadnoucího a odumírajícího podzimu vyvstává imaginace jako výzva člověku k vnitřnímu činu, obraz boje Michaela s drakem. Křesťanský obraz archanděla

Michaela bojujícího s drakem nás upozorňuje na důležitost pěstování schopnosti bdělé pozornosti, jasného myšlení, odvahy a statečnosti." Rudolf Steiner

Druhá podzimní slavnost bezprostředně (i datumově) navazuje na předchozí slavnost Václavskou. Den svatého Michaela lidé oslavují tradičně spíše v Německu a ve Francii, při slavení tohoto svátku se ve školce tolik nesoustředí na tradici v naší kultuře, ale spíše na motiv přemáhání zla statečným hrdinou. Jde o to posilovat v dětech jejich odvalu, statečnost a pevnou vůli.

Kromě výroby mečů a koníků, s níž dětem během oslavy sv. Václava pomohli rodiče, vytváří děti v tomto období královské koruny z listí a papírové létající draky. Pro malé dítě znamená pokus samostatně udržet papírového draka, který se zmítá ve větru, opravdové dobrodružství, souboj, do kterého musí vložit nemalou fyzickou sílu a vytrvalost.

Slavnost probíhá v dopoledních hodinách bez rodičů. Děti vychází s průvodci po cestě od zahrady, projdou alejí a vydávají se k lesu, kde je už předem na posedu přichystaná jeskyně s drakem, v níž je schovaný košík s jablky. Děti prochází poslední část cesty samostatně, vyzbrojeny jen svou odvahou, knížecí korunou, pláštěm a mečem. Zkouška statečnosti, vytrvalosti a odvahy k dobrým činům končí získáním kouzelného jablka.

Měsíční pohádky, písničky a říkanky

Pro tento čas ve školce vybírají:

- pohádky, které v dětech posilují motivy z přírody – sklizeň, dovršení cyklu zrání: 0 veliké řepě, Broučci – A byl podzim..., Chaloupka na vršku – Jak děti pekly brambory, Jiří Trnka - Zahrada na podzim
- pohádky, jejichž hlavním tématem je boj dobra se zlem, odvala, statečnost, Michaelský motiv – boj s drakem – Princ Bajaja (České pohádky str. 59), Dvojčata, Dvanáctihlavý drak (K. J. Erben Pohádky, str. 22, 47)

Písničky a říkanky „zahradnické“

V knížce Povídám, povídám pohádku str. 76

Houbařské

Šel náš táta na houby

Já jsem houba, jmenuju se liška

Pátek 30. září Den odcházejícího září

Ranní tematické aktivity:

- vyrábění, svazování mečů z větví donesených z lesa
- opracovávání dřeva pomocí nože

Komunitní kruh – motivace: Co děti zažily první měsíc ve školce?

- společné zpívání a říkání
- využití reflektivních technik Co se mi nejvíc líbilo, nelíbilo? Co se mi podařilo?

Hry venku – motivace: Jaká je zahrada dětí ve školce, jurta a cesty, po nichž denně chodí?

- projdou si zahradu a všechny známé cesty, po kterých tento měsíc chodily
- nakreslí si je do mapy, označí důležitá místa, plánují další rozšíření známého území

Odpolední činnost:

- dokončují činnosti a výrobky, které zbývá dokončit
- odpočívají, uklízí

Středa 5. října Den ovoce a zeleniny

Ranní tematické aktivity:

- výroba skřítků z podzimních přírodnin (ozdobné dýně, brambory, řepa, celer)
- otestujte své chuťové buňky (Pěstování nás baví str. 77)

Komunitní kruh – motivace: „*Přicházím z trhu (ze zahrady) a mám plný koš.*“

- učí se rozlišovat ovoce a zeleninu
- říkají si, které ovoce a zeleninu rádi jíme a vysvětlují si, proč jsou zdravé
- ukazují si jednotlivé části rostliny a říkají si, které z nich a k čemu můžeme využít
- společně si čtou a vyprávění pohádky O veliké řepě podle obrázků

Hry venku – motivace: Rostliny jsou různé, ale jejich základní části jsou stejné

- v zahradě i v terénu hledají různé příklady stavby rostlin, ukazují si jejich části

Odpolední činnost:

- výroba přírodních barviv a malování s nimi (řepa, červené zelí, kaštanové slupky, skořápky vlašských ořechů)
- otisky plodů (makovice, vlašské ořechy), tisk válečkem

Čtvrtek 6. října Den veliké řepy

Ranní tematické aktivity:

- práce se stavebnicí z různě dlouhých nasbíraných dřívěk
- třídění přírodního materiálu, vytváření základu sbírky

Komunitní kruh – motivace: „*Nikdo není tak malý, aby ti nemohl pomoci.*“

- společná dramatizace pohádky O veliké řepě (loutky, převleky)
- zahradnické písničky (Řípa se vdávala, Šel zahradník...)

Hry venku – motivace:

- pomoc s podzimními pracemi na zahradě
- hrabání listů a hry s ním (vytváření hromad, doupat, přenášení v kýblech)

Odpolední činnost:

- vyrábění a barvení zelných bubáků (Zábavné vědecké pokusy, dílna 42)

Pátek 7. října Semínkový den

Ranní tematické aktivity:

- přebírání semen získaných na zahradě (v lese)

Komunitní kruh – motivace: „*Děkujeme sluníčko, že dozrálo zrníčko.*“

- děti si vypravují o kouzelné moci semen a připravují semínka k uložení na zimu
- ukazují si semena různých rostlin, která budou příští rok pomáhat sít
- prohlíží si „koloběh“ – Vypěstuj a sněz str. 12 - 15

Hry venku – motivace: Když se řekne kompost!

- děti se jdou podívat na jejich zahradní kompost
- hrají bojovku - Co na kompost patří, co ne, a kam to tedy patří?
(průvodci připraví hromadu cvičného odpadu, který společně roztřídí)
- společně vyhledají v okolí kontejnery na tříděný odpad

Odpolední činnost:

- děti si vyrobí krabici a pytlíčky na semena (Vypěstuj a sněz, str. 76)

2.3 Role průvodce v LMŠ

„Pedagog-průvodce děti doprovází na jejich cestě za poznáváním svého okolí i sebe sama. Je vnímavým pozorovatelem a citlivým rádcem.“⁴⁰ Role průvodce je krásná, ovšem vyžaduje určité vlastnosti k jejímu správnému fungování. Důležitá je vnitřní vyrovnanost, přirozenost či empatie. Nechceme na děti křičet, stále je napomínat a vysvětlovat. Respektujeme jejich potřeby a nabízíme jim svobodu s určitými hranicemi. Jak řekl Jan Ámos Komenský: „Uctívost zvláštní k dítěti povinen jest každý mít, pácháš-li co neslušného, styď se věku nevinného.“⁴¹ Průvodce by měl do školky přicházet pozitivně naladěný, s klidnou duší a s otevřeným srdcem pro všechny. Průvodcovo celkové denní rozpoložení je velmi důležité pro spolupráci v týmu. „Vnímavost dětí k přírodě, tvořivost a vzájemná spolupráce velice úzce souvisí s celkovou atmosférou ve třídě. Vliv učitele (průvodce) je rozhodující a také okamžitě patrný.“⁴² Měla by panovat rovnováha, otevřenost a radost. „Mohli bychom charakterizovat vychovatele jako lidi, kteří se umí měnit. Tím nemyslím v morálním smyslu. Lidé s velkou morální silou budou samozřejmě vždycky ti nejlepší vychovatelé.“⁴³

Průvodci vytváří prostředí pro děti, ve kterém společně zažívají nezapomenutelné okamžiky. Nejde tedy pracovat s někým, s kým bychom měli neřešitelné konfliktní situace či nedorozumění. „Na každém pracovišti je důležitá důvěra kolegů ve smysluplnost toho, co děláme.“⁴⁴ Základem pro správné fungování týmu je jednoznačně komunikace. Máme-li upřímný vztah s lidmi, se kterými pracujeme, můžeme řešit veškeré, dobré i zlé situace. „Vyskytnou-li se mezi zaměstnanci konflikty nebo zášť, je to jasně cítit a má to okamžitý vliv na děti a jejich rodiče. Všechno začne jít z kopce.“⁴⁵ Při působení v LMŠ bychom neměli zapomenout na své vnitřní dítě, které je v tomto povolání důležitým prvkem.

⁴⁰ VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2012, s. 36. ISBN 978-80-7212-593-7.

⁴¹ KOMENSKÝ, Jan Ámos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1.

⁴² EVA, Kopecká in Děti, aby byly a žily [online]. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005 [cit. 2017-05-16]. ISBN 80-7212-382-3. Dostupné z: [http://www.mzp.cz/web/edice.nsf/4503569212B821F7C12571850024F9DF/\\$file/svetdeti-web.pdf](http://www.mzp.cz/web/edice.nsf/4503569212B821F7C12571850024F9DF/$file/svetdeti-web.pdf)

⁴³ HEYDEBRAND, Caroline von. *O duševní podstatě dítěte*. Praha: Baltazar, 1993. ISBN 80-85791-00-5.

⁴⁴ ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-928-6.

⁴⁵ HECKMANN, Helle. *Pomalé rodičovství: vědomá péče o děti - inspirativní přístup školky Nøkken*. Vyd. 1. Praha: DharmaGaia, 2016, s. 28. ISBN 978-80-7436-062-6.

LMŠ přijímají do týmu i muže. Muž má rád akci, dovádění, pohybové a venkovní aktivity. Zejména chlapečci vnímají roli muže ve školce velmi kladně. Mohou s nimi štípat dřevo, rezat pilkou, vyřezávat. Jsou pro ně velikým vzorem.

Jako zaměstnanci mají průvodci nesmírnou pokoru k rodičům, kteří jim svěřují do péče své ratolesti. Jsou neustále přítomni a váží si plynoucích nevšedních okamžiků každého jedince. „Děti cítí přirozené zaujetí dospělých a cítí z toho vyplývající spokojenou existenci celé školky.“⁴⁶

⁴⁶ Ibid.

3. LMŠ v Německu

„Německo je federativní stát, v němž má každá z 16 zemí (včetně 3 městských států) poměrně velkou autonomii. To se projevuje i ve vzdělávacím systému, v němž jednotlivé země mají určité specifčnosti. Například v tom, jakou podporu udělují předškolnímu vzdělávání. Také vzdělávací politika Německa je vytvářena na federativním principu; jednotlivé spolkové země mají svá ministerstva školství. Německo patří ke státům, v nichž se předškolní vzdělávání považuje za nezbytnou součást celoživotního vzdělávání. Ostatně historické kořeny MŠ v Evropě jsou spjaté s učením německého pedagoga W. A. Frobela, podle něhož byly již od poloviny 19. století zakládány „dětské zahrádky“ (Kindergarten) jako předškolní vzdělávací instituce.“⁴⁷

Myšlenky zavedení učení venku v přírodě přišly v Německu již na začátku 19. století. „Ve školním roce 1902-03 rozhodla školní rada v Charlottenburgu u Berlína, že přizpůsobí školní organizaci a vyučovatelské metody psychofysickým potřebám slabých dětí z veřejné školy, a to založením zvláštní třídy venku, nablízku města. Byl nalezen vyhovující pozemek u lesa u Grunewaldu. V květnu byl plán odevzdán školní radě a 1. srpna 1904 byla otevřena první lesní škola (Die Waldschule).“⁴⁸

Německé vzdělávání je nejen pro Evropu velkou inspirací. Po příznivých výsledcích, které se ukázaly po návštěvách lesních školek v Německu, začaly vznikat nové iniciativy ve světě (Švýcarsko, Maďarsko, Austrálie, Nový Zéland, Rusko, Dánsko atd.). „Rudolf Hettich připomíná, že před 40 lety se v Německu o pedagogiku úplně malých dětí nikdo nezajímal. „Dnes je to nejdůležitější téma,“ říká. A stejně to bylo s pobytem dětí v přírodě. „Dnes je v lesních mateřských školkách v Německu přes 50 tisíc dětí.“⁴⁹

LMŠ v Německu jsou hojně rozšířeny již od roku 2000. Částečně jsou financovány státem (spolkovou zemí). V lednu roku 2017 jsem se vydala na exkurzi do LMŠ v Berlíně, pořádanou ALMŠ. Navštívili jsme několik LMŠ a zařízení orientující se na kontakt

⁴⁷ SYSLOVÁ, Zora, Irena BORKOVCOVÁ a Jan PRŮCHA. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 45. ISBN 9788074783548.

⁴⁸ ŠTORCH, Eduard. *Dětská farma: eubiotická reforma školy*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1929, s. 33. Pedagogická práce.

⁴⁹ Základní dětská potřeba je pořádně se zamazat, říká odborník na volnou hru dětí. *Ekolist.cz* [online]. [cit. 2017-06-16]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/rady-a-navody/zakladni-detska-potreba-je-poradne-se-zamazat-rika-odbornik-na-volnou-hru-deti>

s přírodou (lesní družina). Návštěvy jednotlivých škol se lišily ve výchovném a vzdělávacím kontextu, v umístění a v atmosféře, která byla v každé škole zcela rozdílná. Každý den nás čekala nová překvapení a nové podněty k přemýšlení. Níže uvádím poznatky z navštívených institucí. Mohou tak sloužit jako inspirace pro průvodce LMS, ale i pro pedagogy a rodiče, jako srovnání předškolního vzdělávání v Německu a v ČR.

3.1 WaldWichtel

Lesní škola WaldWichtel leží na okraji lesa v obci Markgröningen. Občanské sdružení „Waldwichtel Natur Kindergarten Markgröningen e.V.“ vzniklo v roce 1999. Školka je v dobré dostupnosti MHD. Provozní doba je od 8:00-14:00. Děti mohou přicházet do 8:30, poté začíná ranní kruh. Otevírací doba je poměrně krátká. Pro rodiče však dostačující. Mnoho z nich pracuje jen na částečný úvazek, z velké části se jedná o matky na mateřské dovolené.

Jako zázemí slouží maringotka, která je však využívána pouze v opravdu nepříznivých podmínkách. Je vybavena krbovými kamny, nádržemi na vodu (kterou do školky dováží většinou rodiče), regály s knihami, stolečky a židlemi. Vše má své místo, systém uspořádání.

Do školky dochází 19 dětí. Téměř nikdy se tu nesejde plný počet. V naší přítomnosti tu byli 4 dospělí, dva muži a dvě ženy. Německo má velkou výhodu v tom, že podporuje studenty - praktikanty. Jsou placeni školou a částečně i místem, kam na praxi dochází, v působnosti jednoho roku.

Ze všech pedagogů je cítit naprostá jistota v tom, co dělají, vyrovnanost a vnitřní klid. K dětem jsou shovívaví. Sobě si jsou rovni.

Velký rozdíl oproti soukromým školám v ČR je financování. Školka je financována z 97% státem. Zbývá 3% platí rodiče (35 euro) za jedno dítě s měsíční docházkou. U sociálně slabších rodin není poplatek vyžadován, ovšem, jak sama průvodkyně prozradila, přispívají všichni.

Koncept předškolního vzdělávání zde prakticky neprobíhá. Průvodci jsou přesvědčeni, že příprava na školu je provozována neustále. Jak jsem již zmínila, maringotka je vybavena spoustou knih, které školka často používá. „Kontakt s knížkami je důležitý mimo jiné pro rozvoj řeči,“ usmívá se učitelka Angelika z Waldwichtelu. „Rozvoj

řeči je jednou z bedlivě sledovaných kompetencí předškolního vzdělávání v Německu.⁵⁰ Jediný dokument, který musí školka, odevzdávat je tedy vývoj komunikačních schopností a dovedností dítěte.

Školka WaldWichtel je jednou z typických lesních školek, která dokáže prakticky fungovat bez zázemí už více než 15 let.

3.2 Stadt & Waldkinder

Tato školka se nachází v oblasti Kollwitzstraße v Berlíně. Sdružení Stadt&Waldkinder e. V., bylo založeno v roce 2008. Zázemí školky se nachází ve zděné budově. Vybavena je jídelnou, koupelnou, místnostmi na hraní, odpočinkovou místností... Jedná se o běžnou MŠ, ovšem s konceptem „Chceme do lesa“! Děti se schází každý den v prostorách školky a poté jedou autobusem do lesa, kde tráví celé dopoledne, někdy i odpoledne. Provoz školky je od 8:00-17:00. Dochází sem děti od 1-6 let. Školka je kapacitně omezena pro max. 52 dětí. Proto jsou zde také dvě skupiny, malá a velká. Otevírací dobou a věkem přijímaných dětí se tak snaží vyhovět naplňování potřeb rodičů.

Denní režim malé skupiny:

8:00 – 9:15	příchod do školky a snídane
9:30	ranní kruh
10:00 – 11:30	oblékání a program venku
11:30	oběd
12:30 – 14:00	polední klid
14:00 – 17:00	volná hra, svačina, vyzvedávání dětí ⁵¹

Tým se skládá z 9 odborných průvodců a dalších 3 praktikantů. Na počet dvaceti dětí je přítomných 5 dospělých osob. I přesto, že mají děti zázemí v budově, průvodci se je snaží dostat co nejvíce do přírodního prostředí a čerpat z darů přírody. Jak sami říkají: „*Les nabízí dětem vše, co potřebují ke svému rozvoji.*“ Zakládají si na tom, aby děti byly

⁵⁰ Tereza Valkounová: Jak fungují německé lesní mateřské školky v zimě. *Ekolist.cz* [online]. 2015 [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/publicistika/nazory-a-komentare/tereza-valkounova-jak-funguji-nemecke-lesni-materske-skolky-v-zime>

⁵¹ Stadt&Waldkinder e.V. *Http://www.stadt-und-waldkinder.de* [online]. [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.stadt-und-waldkinder.de/konzept.html>

alespoň 2,5h dopoledne venku. Finance jsou čerpány z dotací. Část peněz platí rodiče (autobus či příspěvky).

3.3 Kleine Waldfürst

Lesní školka se nachází ve spolkové zemi Brandenburg v oblasti Amselweg. Jen samotný příchod na pozemek školky nás okouzlí svým pohádkovým prostředím. Na zahradě stojí tři dřevěné maringotky, které slouží jako dílna, hlavní místnost, kde se spí, obědvá a také tu nechybí technická místnost. Vybudování zázemí zabralo zhruba tři roky práce. Uprostřed maringotek leží několik postavených pařezů okolo ohniště. Je to místo, kde se děti schází na ranní kruh.

Otevírací doba školy je od 8:00 – 16:00. Po celou dobu jsou přítomni 4 průvodci, z nichž jsou dva muži a dvě ženy. Opět se zde tradičně setkáváme s praktikanty, kteří jsou na celý rok podporováni státem.

Ani školky v Německu se nevyvarují stále přetrvávajícím předsudkům ohledně předškolní přípravy. Průvodci každým dnem přináší nové podněty pro hru s dětmi. Chodí s nimi do města, aby se uměly koordinovat na silnici a mohly si tak povšimnout třeba pravidel silničního provozu. Při poobědním klidu mají děti k dispozici školní pomůcky (pravítka, pera, nůžky aj.), které mohou využívat. Děti se v průběhu školky učí sociálnímu chování, motorickým a jazykovým dovednostem, zdravému sebevědomí. „Každý problém lze vyřešit a každý neznámý jev vysvětlit.“⁵² Muži - průvodci jsou soběstační, nápomocní, hraví, veselí.

Do školky chodí pomáhat 72letá paní jako dobrovolnice na pomoc při organizované činnosti. Velmi se mi líbí propojení seniorů s dětmi.

Obědy jsou zprostředkovány nedalekou jídelnou, která je sem každý den dováží. Děti obědvají v jedné z maringotek. Kdo však nechce sedět u stolu s ostatními, nemusí. Děti jsou velmi samostatné, obědvají tudíž, kde chtějí. Taktéž mají svobodu volby při poledním klidu, kdy se čte pohádka. Pokud ji vyslechnout nechtějí, nemusí a mohou trávit poobědní čas venku.

Zajímavé jsou tu také povinné rodičovské brigády. Mezi rodiči jsou rozděleny služby, které trvají zhruba 1h. Každý měsíc má službu někdo jiný. Práce obnáší drobné

⁵² Kleine WaldFuersten. *Kleine-waldfuersten.de* [online]. [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://kleine-waldfuersten.de/konzeption.html>

opravy, pomoc při činnostech aj. Někdo pracuje více, někdo méně. Pokud se rodiče nezúčastní své služby, zaplatí 10 euro pokutu.

3.4 Lesní družina Baumhaus v Potsdami

Ráda bych krátce představila navštívenou lesní družinu v Německu, kterou založil Gunter Grun Osting se svou ženou v Potsdami. Jeho životní filozofii dobře vystihuje tento citát: „Přírodní moudrost, dovednosti k přežití venku a návyky být venku za různých ročních období a rozličných podmínek, ovládala se samozřejmostí většina lidí od útlého věku ještě před nedlouhou dobou. Generace našich prarodičů ještě často předává zkazky o tom, že pobyt venku patřil ke každodennímu životu, třeba proto, že sběr hub a lesních plodů přispíval k zaopatření rodiny. I lidé z generace našich rodičů se většinou již odmala účastnili různých přírodních aktivit. Očividně teprve v posledních dvaceti či třiceti letech neprožila ve svém dětství či mládí velká část obyvatel tuto základní zkušenost, kdy by byli pravidelně se svými rodinami venku. Faktem je, že z toho vznikají strachy a nejistoty, ze kterých pak těží i rostoucí turistický a outdoorový průmysl. Nedostatečné dovednosti se snaží lidé kompenzovat bezpočtem různých částí výbavy. Strachům a nejistotám se lidé vyhýbají skrze “dobrodružné cesty s vůdcem” či na “all-inclusive” cestách. To, co se tím ztrácí, je zkušenost být sám částí přírody, být “v tom”, oproti tomu být “outdoor”, tedy venku. Skrze obalování se high-tech materiály se ztrácí zkušenost propojení. Toto platí zejména pro zimní aktivity. Často si již nedokážeme představit zimní dovolenou bez syntetického materiálu, plastových lyží a především bez husté infrastruktury připravených stop, sjezdovek, vleků, hotelů a restaurací. A právě to, co chceme prožít - tedy nedotčenou přírodu - to se tímto na úplně jiných kontinentech a většinou nepovšimnutě, částečně bezprostředně, vytlačuje, usmrcuje, ničí.“⁵³

Koncept lesních družin je v Braniborsku jedinečný. „Dvoupodlažní budova s rozměrem 1600m² byla navržena dle přírodních požadavků a svou vzdělávací prací splňuje požadavky udržitelnosti.“⁵⁴ V provozu je od července roku 2013.

Baumhaus se stal oblíbeným centrem pro zhruba 130 dětí věkově smíšených skupin. Otevřeno je tu denně od 6:15 – 17:15. Děti sem dochází ze svých ZŠ. Vždy je

⁵³ *Průvodce dětmi světem: Sborník lektorských textů a metodických listů* [online]. Asociace lesních mateřských škol. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.lesnims.cz/stahnout-soubor?id=1758>

⁵⁴ Naturpädagogischer Kindergarten - Baumhaus. [Http://www.baumhaus-potsdam.de](http://www.baumhaus-potsdam.de) [online]. [cit. 2017-05-07]. Dostupné z: <http://www.baumhaus-potsdam.de/#vom-waldhort-zum-baumhaus>

vyzvedává lektor, který je bezpečně dovede přes všechny překážky (silnice) na zahradu družiny. V jídelně, která je taktéž součástí budovy, si mohou dát děti oběd a svačinu. Když se všichni společně sejdou, rozhodují, kam se dnes půjde. Děti mají možnost volby.

Dům nabízí nespočet aktivit, jak trávit volný čas. Najdeme zde keramickou a technickou dílnu, pozorovatelskou místnost, která je vybavena mikroskopy, divadelní místnost s podiem a hudebními nástroji, relaxační místnost aj. Vnitřek budovy je velmi hojně vybaven.

Celý koncept má však širší využití nabízených „služeb“. Děti se s pomocí lektora mohou věnovat vzdělávání, dělat s ním své domácí úkoly. V rámci družiny se probírá nějaké roční téma. Tento rok je to zrovna „Život ve světě“ - jak žijí Asiaté, Indiáni, Eskymáci aj. Družina má perfektně připravené projekty na různé země světa. Příklad: když probírají zrovna indiány, vyrábí teepee, vyřezávají malé kánoe (dokonce i jezdí na kánoích na nedalekém rybníku), zpívají indiánské písně a učí se na jednoduché hudební nástroje. Při vstupu na zahradu, nás může zaujmout mnoho dětských kol, které tu lektoři s dětmi často využívají pro vyjížďky do nedalekého lesa. Kola mnoho rodin poskytlo darem. Pro ty nejmenší tu mají vozíky, kam se vejde až 6 dětí, a řídí ho jeden dospělý.

Otázka, proč založil muž, který vedl 6 let lesní družinu venku zcela bez zázemí, družinu v podobě takovéto budovy, mi nebyla jasná. Poukázáním na sociální situaci rodin v oblasti Postupimi, která je velmi slabá, jsem jeho myšlenku pochopila. Lidé zde nemají dostatek příjmů na to, aby mohli platit kroužky a volnočasové aktivity pro děti. Bydlí tu spousta uprchlíků, kteří nemají finanční prostředky. Gunter a jeho žena chtěli vytvořit něco, co bude přístupné pro všechny z této oblasti.

Cíle a hodnoty zakladatelů jsou zejména: „Poskytnutí vhodných podmínek v přírodě, volnost pohybu, přírodní stimulace smyslů, objevování světa a pocit bezpečí ve světě, ve kterém žijeme. Důležité je budování pevných vztahů s dětmi, rozvoj osobnosti dětí, pokora ke všemu živému, pocit sounáležitosti, odpovědnost.“⁵⁵ Jedná se tedy o místo, kde si děti mohou vyzkoušet všechno, k čemu v běžném rodinném životě nemají příležitost. Baumhaus je široko daleko jedinou lesní družinou a v Braniborsku tento koncept není obvyklý.

⁵⁵ *Pädagogische Konzeption - Kindertagesstätte „Baumhaus“* [online]. [cit. 2017-05-07]. Dostupné z: http://www.baumhaus-potsdam.de/content/download/KitaBaumhaus-Konzeption_2016_1.0_inkl.Anlagen.pdf

4. LMŠ v Dánsku

4.1 Nøkken v Kodani

O této LMŠ a jejím jedinečném přístupu jsem se dozvěděla na přednášce zakladatelky školky Helle Heckmann. Informace, které zde uvádím, jsou čerpané z jejích přednášek, ze zpráv o praxi pro seminář waldorfské pedagogiky, poskytnuté Johanou Passerin, místopředsdkyní ALMŠ, a zejména z knihy „Pomalé rodičovství“ napsané Helle Heckmann. Johana Passerin napsala předmluvu k českému vydání knihy a už v samotném úvodu poukazuje na klid a mír, který je ze školky jednoznačně cítit: „Nøkken je opravdu zvláštní místo. Čas tam plyne pomalu, v rytmu nádechu a výdechu, podle Slunce, Měsíce a Hvězd. Helle Heckmann je uznávanou odbornicí na péči a výchovu dětí v nejranějším věku.“⁵⁶ Johana Passerin zastává také místo zástupkyně v Mezinárodní asociaci pro waldorfskou předškolní pedagogiku v Dánsku.

Helle založila svou školku v roce 1987 a vedla ji 30 let. „V první polovině 80. let bylo zvykem po 4 měsících placené mateřské dovolené, dát dítě chůvě nebo do jeslí a vrátit se do práce. Takové jsou ostatně podmínky ve většině Evropských zemí.“⁵⁷

V Nøkkenu je 24-28 dětí a to ve věku od 1 – 7 let. „Těžištěm není péče o děti do 3 let, ale péče o děti v celém prvním sedmiletí v daných podmínkách dánské společnosti. Po první 3 roky školka fungovala jako zařízení denní péče a nedostávala příspěvky od státu. Poté uzavřela smlouvu se státem a je dotována ze státní pokladny. Systém školství je postaven na tom, že každé zařízení pečující o děti je podporováno, některé více, některé méně, podle toho, v jaké míře splňuje jakési „ideální“ požadavky (od hygieny, přes rozměry třídy až po otevírací dobu). Nøkken nyní patří ke školkám s menším příspěvkem (kvůli otevírací době pouze 6 hodin a typu zázemí), ale i tak tento příspěvek pokrývá spolku platy, pojištění a nájem.“⁵⁸

Ve školce působí 4 dospělí, všichni s waldorfským vzděláním. Mají velmi solidní základy antroposofie, se kterými vědomě pracují. Společně tu pracují přes deset let. Helle si zakládá na čistých vztazích v týmu. „Otázka: Jak se cítím, když jdu do práce?“, je také důležitá. Pokud svoji práci nemáte rádi, neměli byste ji dělat. Pracovat s dětmi, to není jen

⁵⁶ HECKMANN, Helle. *Pomalé rodičovství: vědomá péče o děti - inspirativní přístup školky Nøkken*. Vyd. 1. Praha: DharmaGaia, 2016, s. 8. ISBN 978-80-7436-062-6.

⁵⁷ PASSERIN, Johana. *Zpráva o praxi Nøkken, Copenhagen, Dánsko: mateřská škola R. Steinera*.

⁵⁸ Ibid.

dělat něco, protože nemáme nic jiného na práci. Práce s dětmi je ta nejhodnotnější na světě, protože znamená budování budoucnosti. Takže moje pracovní síla musí vyplývat z upřímného zájmu o to, co je potřeba udělat. A musím být schopná nechat starosti a problémy svého vlastního života stranou. Pro nás, kteří se snažíme vést školku na základě potřeb dětí, je základním požadavkem, aby všichni upozadili své osobní potřeby a soustředili se na významnější myšlenku školky a její motivaci.“⁵⁹

V Nøkkenu přichází zaměstnanci do školky v 7:30, hodinu před dětmi, protože některé přípravy nelze vykonávat v přítomnosti dětí. Nepracuje se tu na směny, po celý den jsou přítomní všichni pečovatelé. Vše se tu soustřeďuje na děti. „Potřebné úkoly jsou rozloženy mezi zaměstnance, takže někdo je zodpovědný za výchovný plán, další za ekologický plán, někdo jiný za sledování a vyhodnocování řeči dětí, další píše podklady atd. Ředitelka pracuje současně s ostatními zaměstnanci.“⁶⁰

4.2 Denní rytmus v Nøkkenu

Nejpozději do 8:55 musí přijít děti do školky. Ranní kruh začíná v 9:00. Po 9 hodině se vyráží na procházku. S sebou vezou staré kočárky, v nichž mají vodu, pleny, mlýnky na obilí aj. důležité věci. Na místě se učitelé posadí pod svůj oblíbený velký strom, kde začnou dělat nějaké ruční práce. „Děti od 1 do 3 let mají tak své pevné centrum, což je pojem, který Helle hodně užívá, např. i v souvislosti se zahradou. Dospělý má tvořit dítěti pevný střed. Malé děti musejí mít jistotu, že jejich středobod tu stále je a že jej vždy najdou na stejném místě. Pak mohou uchopit prostor a vydat se objevovat svět.“⁶¹

Nøkken se rozděluje na Malý a Velký. Do Malého Nøkkenu chodí děti roční a dvouleté. Do Velkého přestupují děti z Malého Nøkkenu. Tento přechodový rituál se koná v rámci třetích narozenin. Pro dítě a celý pedagogický tým je to velice důležitý okamžik. Přechodový rituál trvá několik měsíců a má své důkladné propracování. Pečovatelé se snaží dítě dobře připravit na Velký Nøkken například tím, že ho učí bez plenek, pomalu vypouští spánek, dítě je také více vtaženo do venkovních her. Při oslavě třetích narozenin dítě zažívá doposud nepoznané zážitky. Celý den je výjimečnou oslavou. „Věk tří let se často označuje jako období vzdoru. My na to nahlížíme trochu jinak. Domníváme se, že

⁵⁹ Přednáška Helle Heckmann: záznam z přednášky. [Http://www.lesnims.cz](http://www.lesnims.cz) [online]. [cit. 2017-05-07]. Dostupné z: <http://www.lesnims.cz/stahnout-soubor?id=1759>

⁶⁰ HECKMANN, Helle. *Pomalé rodičovství: vědomá péče o děti - inspirativní přístup školky Nøkken*. Vyd. 1. Praha: DharmaGaia, 2016, s. 32. ISBN 978-80-7436-062-6.

⁶¹ PASSERIN, Johana. *Žpráva o praxi Nøkken, Copenhagen, Dánsko: mateřská škola R. Steinera*.

jde spíše o to, že se děti snaží vypořádat s úseky života, ke kterým se snaží dospět, ale ještě stále jim připadají příliš obtížné a složité. Téměř tříleté dítě v Malém Nøkkenu může dělat skoro všechno samo. Naopak, když se přidá ke skupině starších dětí ve Velkém Nøkkenu, náhle samo nezmůže nic.⁶² Ve Velkém Nøkkenu jsou děti od 3 – 7 let. Všechny děti nehledě na rozdělení Malý -Velký tráví většinu času spolu. Po dopolední procházce se rozdělují.

V Malém Nøkkenu se děti najedí, posadí se na nočník a jdou spát do venkovního prostředí (kočárků). „Nechat děti po obědě spát venku je stará skandinávská tradice a v Dánsku je to velmi rozšířené v mnohých školkách.“⁶³ Kdežto Velký Nøkken poobědvá a uvnitř naslouchá vyprávění pohádky. Poté tráví čas venku, mezitím co malé děti spí.

Co se týká stravování, pečovatelé vaří dětem sami. Jídlo se skládá z velké části z obilné kaše, černého chleba se sezonní zapékanou zeleninou nebo sezonní polévky. Helle na jedné ze svých přednášek v ČR zmínila důležitost, proč jíst zrovna obilné kaše. Jsou velmi výživné a dávají tělu tu správnou energii.

Rodiče zde, tak jako u nás, jsou v pozici klientů, drží si však určitý odstup a respekt k soukromí. Nic se neřeší v průběhu školky. Téma ohledně dětí lze řešit telefonicky nebo návštěvou rodiny. „Aby se člověk zapojil do společenství školky, musí být schopen ustoupit z vlastních potřeb a hledět na potřeby společné, v daném případě na potřeby všech dětí ve školce. Proto žádáme rodiče, aby při přivádění dětí byli rychlí, a prosíme je, aby se ve školce zbytečně nezdržovali.“⁶⁴ Taktéž mě zde zaujaly podmínky, které rodiče musí respektovat. Jsou to například: nepoužívání dudlíků, používání bio plenek, rodičem pořízená vlněná přikrývka, ovčí kožešina. V Nøkkenu se nepoužívají mobilní telefony. „Školka v Nøkkenu je v Dánsku označována za nejdogmatictější waldorfskou školu – Helle s tím sama souhlasí. Odmítá dělat kompromisy ve věcech, které se týkají potřeb dětí, jimiž by se vše mělo řídit.“⁶⁵

„Školka Nøkken má velmi blízko k lesním mateřským školám, avšak pobyt venku není sám o sobě cílem, ale prostředkem. Děti jsou venku většinu času. Není to samoúčelné. Důvodem je to, aby děti zažívaly pohyb jako protiváhu moderního způsobu života, aby zažívaly rytmus roku tak, jak se přirozeně odráží v přírodě a v práci na zahradě. Podle Helle je velmi důležité, aby děti viděly dospělé pracovat (na zahradě, v kuchyni, v

⁶² PASSERIN, Johana. *Zpráva o praxi Nøkken, Copenhagen, Dánsko: mateřská škola R. Steinera.*

⁶³ Ibid.

⁶⁴ HECKMANN, Helle. *Pomalé rodičovství: vědomá péče o děti - inspirativní přístup školky Nøkken.* Vyd. 1. Praha: DharmaGaia, 2016, s. 59. ISBN 978-80-7436-062-6.

⁶⁵ PASSERIN, Johana. *Zpráva o praxi Nøkken, Copenhagen, Dánsko: mateřská škola R. Steinera.*

domácnosti, ruční práce) a měly v nich předobrazy („model role“), aby měly hodně pohybu, správnou výživu, rytmus, dostatek spánku a láskyplné přijetí.“⁶⁶

5. LMŠ ve Švédsku

„Předškolní vzdělávání ve Švédsku je dobře zabezpečeno v důsledku zákonných opatření stanovujících, že obce jsou povinny zajišťovat kvalitní fungování MŠ a péči o děti raného věku. To se týká zejména dětí pracujících či studujících rodičů, resp. zaměstnaných matek (jejich počet patří ve Švédsku k nejvyšším v Evropě). V důsledku toho je účast dětí v předškolních institucích velmi vysoká, ve věku 3 let je to asi 85% dětí, ve věku 6 let až 96% dětí. Specifičností švédského předškolního vzdělávání je to, že trvá do věku 7 let, kdy děti zahajují povinné základní vzdělávání.

Existují určité varianty MŠ, jednou z nich jsou „rodinné domovy“ (familjadeghem), kde jsou děti z několika rodin ve společné denní péči jedné matky s určitou kvalifikací pro péči o děti (tento typ je dosti rozšířen také ve Finsku, v ČR se o něm uvažovalo, avšak zůstal nerealizovaný).

Specifickým zařízením pro předškolní vzdělávání je předškolní třída (förskolleklass). Je to jednoleté vzdělávací zařízení určené pouze dětem ve věku 6 let za účelem přípravy pro zahájení povinného školního vzdělávání. Proto se v předškolní třídě poskytují elementární základy pro výuku čtení a počítání. Předškolní třídy jsou dobrovolné, avšak navštěvuje je naprostá většina dětí daného populačního ročníku (96%).“⁶⁷

Ve skandinávských zemích Švédsku a Norsku, vznikly koncepce LMŠ jako přirozená součást předškolní výchovy. Ve Švédsku tyto školy vznikly již před sto lety. Svou působnost rozšiřují na vesnicích nebo okrajích měst. Podobně jako v Německu se zde razí individuální koncept výchovy vedoucí k samostatnosti. Ojediněle mají školky zázemí v podobě cihlové budovy. Převážnou část dne tráví děti venku.

Skandinávci milují přírodu, a proto se také tradičním skandinávským přístupem stal tzv. Friluftsliv. Friluftsliv zdůrazňuje prožitek a vztah k přírodě. Pomáhá si uvědomit myšlenky staré skandinávské venkovní tradice a spojení se s přírodou. Jak řekl Gunter

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ SYSLOVÁ, Zora, Irena BORKOVCOVÁ a Jan PRŮCHA. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 55-56. ISBN 9788074783548.

Grun Osting: „Mohl by být postaven do kontrastu k outdoorovým aktivitám zaměřeným na přemáhání či „konzumování“ přírody.“⁶⁸

5.1 Baskemölla Barnstugan

Školka vznikla v ekovesničce Baskemöla na východním pobřeží Švédska. Informace čerpám z reflexe dobrovolné výpravy do waldorfské školy Barnstugan, kterou podnikla Johana Passerin – místopředsedkyně ALMŠ.

„Školku tvoří dvě skupinky dětí. Dohromady jich je 16, ale kapacita školky je až 24 dětí. Ve skupince malých dětí je šest dětí od roka do tří let. Tři až šestiletí mají svou malou třídu na druhé straně školky. Starají se o ně dvě fröken, tety, každá o jednu skupinku. Kromě toho je tady ještě Susanne v kuchyni.“⁶⁹ Ze zápisu je zřejmé, že děti do školky chodí volným tempem. Setkávají se tu od půl 8 třeba i do 10 h. Poté, když se všichni sejdou, jdou na zahradu, kde probíhá ranní kruh. „Ve všem panuje klid, uvolněnost a domácí atmosféra a nálada. Skoro to vypadá, jako kdyby dítě přicházelo spíš k sousedům na návštěvu než do instituce. Pro ranní kruh prostře učitelka na zem deku, na ní si děti kleknou nebo sednou, a následuje pásmo říkanek, přivítání a ranní průpověď.“⁷⁰

Po svačině následuje volná hra, nebo nějaká kreativní činnost. Ve školce mají dřívější oběd (někdy kolem 11:15), aby mohly jít malé děti brzy spát. Obědy se vaří v místní kuchyňce a strava je vegetariánská. „Každý den salát, chytře a lákavě upravené luštěniny, ovoce, obilniny. Žádné „bílé jídlo“ – pizza, těstoviny, či pořád dokola chleba či knedlíky. Po obědě jsou malé děti uloženy do velkých kočárků venku na verandě, každé má kožešinu, deku a vlastní polštář. Větší děti mají také odpočinkový čas. Uloží se na kožešiny, ale uvnitř domu v koutku určeném právě pro tento účel.“⁷¹

Odpoledne se většinou tráví volnou hrou tak jako v našich školkách. Baskemölla je členskou školkou Asociace waldorfských škol, je hrazena z rozpočtu obce. Baskemölla je uznaným předškolním zařízením.

⁶⁸ *Průvodce dětmi světem: Sborník lektorských textů a metodických listů* [online]. Asociace lesních mateřských škol. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.lesnims.cz/stahnout-soubor?id=1758>

⁶⁹ PASSERIN, Johana. *Baskemölla Barnstugan: LMŠ v Barnstuganu ve Švédsku*.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

6. LMŠ v Anglii

„Ve Velké Británii působí souběžně čtyři vzdělávací systémy: Anglie, Wales, Severní Irsko, Skotsko. Mezi nimi jsou podstatné shody, ale také některé odlišnosti, a to i v sektoru předškolního vzdělávání (například v délce tohoto vzdělání před vstupem do základní školy). Předškolnímu vzdělávání se přisuzuje velká společenská důležitost, označuje se termínem early years foundation stage (základní období raného dětství). Proto od roku 2005 mají všechny místní úřady povinnost zajistit, aby každé dítě od věku 3 let mohlo navštěvovat předškolní zařízení. Existují ovšem i taková zařízení, v nichž jsou vychovávány děti již od věku 2 let. Na druhé straně podíl dětí ve věku 4 let v předškolních zařízeních se snižuje (činí asi 60%), neboť část těchto dětí je již začleněna v primárním vzdělávání.⁷²

6.1 The Secret Garden outdoor nursery – Skotsko

„Cathy se věnuje vlastní praxi, vnímavosti, podpoře a školení zaměstnanců Secret Garden, tomu, jak být plně přítomen pro dítě v přírodním prostředí.“⁷³

Její školka Howe of Fife se nachází u vesnice Letham v kraji Fife. Kraj je zde velice působivý, školka je rozprostřena mezi 25 akry lesa. Do provozu byla uvedena v roce 2008. Zakládá si na principu volné hry.

Otevírací doba školky je od 8:30 – 17:00. Funguje 49 týdnů v roce mimo Vánoc a srpna. V průvodcovském týmu je 11 lidí na částečný úvazek. Nikdo nechodí celý týden! Školka má kapacitu pro 40 dětí. Podmínkou je, že na 14 dětí jsou 2 dospělí, nebo 18 dětí ke třem dospělým. Otevírací doba je od pondělí do pátku. Žádné dítě nechodí na celý týden. Ve Skotsku chodí děti do školek zhruba ve 4,5 letech. Což je velký rozdíl oproti jiným evropským zemím.

Jako zázemí dětem slouží malá jurta, která je však využívána jen v opravdu nepříznivých povětrnostních podmínkách. Celý den většinou tráví venku (cca 8,5h). Děti se schází každý den na hřišti, na zádech batůžek, ve kterém mají svačinu a oběd. Druhá

⁷² SYSLOVÁ, Zora, Irena BORKOVCOVÁ a Jan PRŮCHA. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 42. ISBN 9788074783548.

⁷³ Secret Garden outdoor-nursery. *Secretgardenoutdoor-nursery.co.uk* [online]. [cit. 2017-05-08]. Dostupné z: <http://www.secretgardenoutdoor-nursery.co.uk/staff.htm>

svačina je o půl 3 a tu poskytuje školka. Když se všichni setkají, společně utvoří ranní kruh a po něm vyrazí – jako každý den – na kopec, kde probíhá volná hra. Ve Skotsku jsou často nepříznivé povětrnostní podmínky, a tak se rozhodují podle větru, na jaké místo dnes půjdou, co budou dělat. Ve Skotsku neexistuje výmluva, že by děti z MŠ nechodily alespoň na 20 minut ven.

Hlavní role průvodce v The Secret Garden je držet prostor a dát dítěti čas. Poskytují dítěti možnost být sám se sebou a velice si váží toho, že chtějí být děti o samotě. Spousta lidí přijde do školky a náhle pochopí, co vlastně opravdu chtějí dělat. The Secret Garden mění životy nejen dětí. Jak Cathy Bache říká: „Správné věci přijdou ve správný čas.“

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo seznámení s lesními mateřskými školami, typem alternativního vzdělávání 20. století. Dočítáme se, co jsou to LMŠ, dozvídáme se o jejich historii a vývoji, o roli průvodce, o denním programu. Nahlížíme do podrobně zpracované pedagogické koncepce a dozvídáme se, že bezprostřední kontakt s přírodou a s kolektivem dětí v LMŠ vede k řadě vývojových poznávacích procesů, k chápání prostoru a času, k vývoji dětské osobnosti a dětského sebepojetí a v neposlední řadě k vývoji genderové identity.

Práce rovněž zahrnuje nejnovější legislativu, která upravuje pravidla pro vstup LMŠ do rejstříku škol a školních zařízení. Byly zde publikovány otázky s objasněnými odpověďmi přímo od členů Asociace lesních mateřských škol, kteří komunikují s ministerstvem a úřady pro zlepšení podmínek v LMŠ.

Velká část práce nám podává informace z evropských LMŠ, kde se dozvídáme o jejich dlouholeté tradici a činnosti. Lze pozorovat rozdíl mezi vybaveností lesních mateřských škol v zahraničí a v České republice. Nejedné z navštívených LMŠ v zahraničí slouží jako zázemí plně vybavená budova. Tento fakt je například pozorovatelný v Německu, kde jsou školky financovány spolkovou zemí. Do značné míry tento přebytek ztrácí na významu lesní mateřské školy, neboť děti mají na výběr z mnoha možností v budově a na přírodu tak zapomínají. V České republice si lesní mateřské školy zachovávají svoji „lesní“ podstatu a čerpají pouze z dostupných zdrojů.

Také se lze inspirovat počtem pedagogů, kteří v jeden den aktivně ve školkách působí. Počet 3-4 „průvodců“ na skupinu 20 dětí může působit velmi přínosně. V České republice je však tento počet průvodců vzhledem k počtu dětí takřka nereálný. Hlavní příčinou je financování škol a předškolních zařízení ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které doposud nepodporovalo lesní školky jakožto neziskovou organizaci. Rozdílný přístup můžeme vidět opět například v sousedním Německu, kde jsou státem podporovány i praktikanti, kteří ve školkách plní roční praxi. Výraznou nevýhodou je v tomto směru především omezená možnost individuálního přístupu.

Inspirací je nepochybně také koncept skotských lesních mateřských škol, kde mají průvodci povinnost chodit s dětmi alespoň dvacet minut denně ven a to za každého počasí.

V běžných mateřských školách se často můžeme setkat s přístupem, že když je špatné počasí, ven se s dětmi nejde. Pobyt venku i za nepříznivého počasí však může pomáhat zvyšovat odolnost jedince a následně tak předcházet nemocem.

Cílem této práce bylo přiblížit a charakterizovat fenomén lesních mateřských škol v Evropě a srovnat ho s českou koncepcí. Ačkoli bychom mohli závidět mnohým z uvedených školek jejich funkčnost, profesionalitu či zřízení, myslím, že v nejdůležitější věci jsou tyto školky stejné a to v myšlence podporovat v dětech správný a zdravý přístup vedoucí k jejich samostatnému pozitivnímu smýšlení, uvažování a ke vztahu k přírodě.

Myslím, že text může být inspirací pro stávající LMS a může sloužit jako poměrně bohatý zdroj informací i rodičům, kteří se rozhodují, do jakého předškolního zařízení dát své děti.

Tato práce by také mohla pozitivně ovlivnit vnímání LMS většinovou společností, která má často vůči této alternativě předškolní výchovy neopodstatněné předsudky.

Summary

In this work were followed the genesis and the development of an alternative education in Europe. Subsequently were also delineated the history and the current situation of the forest kindergartens in some European countries. On the basis of gathered information were portrayed the phenomenon, targets and the main attributes of the forest kindergartens in Europe, which enabled mutual comparison of forest kindergartens concepts in the Czech republic with their European analogies.

Prameny

VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. *Ekoškolky a lesní mateřské školy: praktický manuál pro aktivní rodiče, pedagogy a zřizovatele mateřských škol*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2012. ISBN 978-80-7212-593-7.

DANIŠ, Petr. *Děti venku v přírodě: ohrožený druh? : proč naše děti potřebují přírodu pro své zdraví a učení*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2016. ISBN 978-80-7212-610-1.

STREJČKOVÁ, Emilie. *Děti, aby byly a žily*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2005. ISBN 80-7212-382-3.

JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina a Magdaléna KAPUCIÁNOVÁ. *Činnosti venku a v přírodě v předškolním vzdělávání*. Praha: Raabe, c2013. Komplexní metodiky jednotlivých oblastí předškolního vzdělávání. ISBN 978-80-7496-071-0.

ŠIMANOVSKÝ, Zdeněk. *Hry s hudbou a techniky muzikoterapie ve výchově, sociální práci a klinické praxi*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-928-6.

BUREŠ, Jiří, ed. *Ekologická výchova v mateřských a základních školách*. Pardubice: Ekocentrum Paleta, 2002.

HECKMANN, Helle. *Pomalé rodičovství: vědomá péče o děti - inspirativní přístup školky Nøkken*. Vyd. 1. Praha: DharmaGaia, 2016. ISBN 978-80-7436-062-6.

HEYDEBRAND, Caroline von. *O duševní podstatě dítěte*. Praha: Baltazar, 1993. ISBN 80-85791-00-5.

FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Praha: Portál, 1998. Spektrum (Portál). ISBN 80-7178-260-2.

KUTSCH, Irmgard a Brigitte WALDEN. *Příroda, děti, zahrada, dílna: od znovuoobjevení původního*. Oldřichov v Hájích: Střevlík, 2011.

ŠTORCH, Eduard. *Dětská farma: eubiotická reforma školy*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1929. Pedagogická práce.

SYSLOVÁ, Zora, Irena BORKOVCOVÁ a Jan PRŮCHA. *Péče a vzdělávání dětí v raném věku: komparace české a zahraniční situace*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 9788074783548.

PREKOP, Jirina a Christel SCHWEIZER. *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. 6. vyd. Přeložila Kristina LIŠKOVÁ. Praha: Portál, 2012. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-716-9.

FICHNOVÁ, Katarína a Eva SZOBIOVÁ. *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí: náměty k RVP pro předškolní vzdělávání*. Vyd. 2. Přeložil Hana VAŇKOVÁ. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0195-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

JAN AMOS KOMENSKÝ. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Kalich, 1992. ISBN 9788070174920.

Elektronické zdroje

Standarty kvality lesních mateřských škol [online]. Praha: Asociace lesních mateřských škol, 2014 [cit. 2017-04-22]. Dostupné z: <http://www.lesnims.cz/stahnout-soubor?id=55>

Legislativa [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z Asociace LMŠ: <http://www.lesnims.cz/lesni-ms/legislativa.html>

Lesním mateřským školám hrozí zánik. Do roka a do dne. Ekolist.cz [online]. Praha: Ekolist.cz, 2014 [cit. 2017-04-19]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/lesnim-materskym-skolam-hrozi-zanik-do-roka-a-do-dne>

Tereza Valkounová: Jak fungují německé lesní mateřské školky v zimě. Ekolist.cz [online]. 2015 [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/publicistika/nazory-a-komentare/tereza-valkounova-jak-funguji-nemecke-lesni-materske-skolky-v-zime>

Průvodce dětmi světem: Sborník lektorských textů a metodických listů [online]. Asociace lesních mateřských škol. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.lesnims.cz/stahnout-soubor?id=1758>

Lesní třída Lesníček. *Toulcův dvůr* [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.toulcuvdvur.cz/vzdelavani/lesnicek>

Dětský klub Šárynka. *Ekodomov* [online]. [cit. 2017-04-23]. Dostupné z: <http://www.ekodomov.cz/detsky-klub-sarynka/historie/>

Stadt&Waldkinder e.V. *Http://www.stadt-und-waldkinder.de* [online]. [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://www.stadt-und-waldkinder.de/konzept.html>

Kleine WaldFuersten. *Kleine-waldfuersten.de* [online]. [cit. 2017-05-01]. Dostupné z: <http://kleine-waldfuersten.de/konzeption.html>

Naturpädagogischer Kindergarten - Baumhaus. *Http://www.baumhaus-potsdam.de* [online]. [cit. 2017-05-07]. Dostupné z: <http://www.baumhaus-potsdam.de/#vom-waldhort-zum-baumhaus>

Pädagogische Konzeption - Kindertagesstätte „Baumhaus“ [online]. [cit. 2017-05-07]. Dostupné z: http://www.baumhaus-potsdam.de/content/download/KitaBaumhaus-Konzeption_2016_1.0_inkl.Anlagen.pdf

Secret Garden outdoor-nursery. *Secretgardenoutdoor-nursery.co.uk* [online]. [cit. 2017-05-08]. Dostupné z: <http://www.secretgardenoutdoor-nursery.co.uk/staff.htm>

Přednáška Helle Heckmann: záznam z přednášky. *Http://www.lesnims.cz* [online]. [cit. 2017-05-07]. Dostupné z: <http://www.lesnims.cz/stahnout-soubor?id=1759>

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. *www.nuv.cz* [online]. [cit. 2017-06-16]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-vseobecne-vzdelavani>

Základní dětská potřeba je pořádně se zamazat, říká odborník na volnou hru dětí. *Ekolist.cz* [online]. [cit. 2017-06-16]. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/rady-a-navody/zakladni-detska-potreba-je-poradne-se-zamazat-rika-odbornik-na-volnou-hru-deti>

Zákony

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) [online]. c2004, [cit. 2017-04-17]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon-ve-zneni-ucinnem-od-1-1-2017-do-31-8-2017>

Vyhláška 410/2005 Sb. o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých. *www.mzcr.cz* [online]. [cit. 2017-04-22]. Dostupné z: http://www.mzcr.cz/Legislativa/dokumenty/vyhlaska-c465/2016-sb-kterou-se-meni-vyhlaska-c410/2005-sb-o-hygienickyc_13369_11.html

Nepublikované zdroje

KVÍTKOVÁ, Magdaléna. *ALMŠ členská sekce*. Praha, 2017.

PASSERIN, Johana. *Baskemölla Barnstugan: LMŠ v Barnstuganu ve Švédsku*.

PASSERIN, Johana. *Zpráva o praxi Nøkken, Coppenhagen, Dánsko: mateřská škola R. Steinera*.

TŮMOVÁ, Kateřina. *Rozvoj jemné motoriky v lesní mateřské škole*. Hradec Králové, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Fakulta pedagogická. Ústav primární a preprimární edukace.

Seznam příloh

- A. Lesní školka Soovička – Praha Kolovraty
- B. Waldwichtel Natur Kindergarten
- C. Lesní družina Baumhaus v Postdami

Příloha A. Lesní školka Soovička – Praha Kolovraty

1. Venku za každého počasí

2. Ranní soustředění a tvoření v jurtě

3. Modelování z bláta – rozvoj jemné motoriky

4. Poobědní odpočinek při čtení pohádky na terase

5. Slavnost vynášení Morany, společně s rodiči

6. Roční stolec dle inspirace Rudolfa Steinera

Příloha B. Waldwichtel Natur Kindergarten

7. Zázemí školky Waldwichtel nedaleko Berlína

8. Dětský úkryt v lese

9. Oblíbenou aktivitou bylo rozbíjení ledu kladivem

10. Místo pro ranní kruh

Příloha C. Lesní družina Baumhaus v Postdami

11. Zázemí lesní družiny v Postdami

12. Venkovní družina za městem, kde děti sáňkují, rozdělávají oheň, hrají si.